



free issue - jaargang 2, editie 2

existenz



Vertrouwen in de toekomst, vertrouwen in techniek en vooral veel vertrouwen in mensen. Dat is wat Kumpen heeft gemaakt tot een van de meest vooruitstrevende bouwondernemingen in België. Hierdoor blijft Kumpen aan de top van de snel evoluerende bouwwereld. De enthousiaste inzet en trots van onze mensen hoeft dan ook niemand te verbazen.



### Waarom Kumpen?

- **Evenwicht** - Bij Kumpen leveren we inspanningen om werk en privé op elkaar af te stemmen. Onze teams realiseren projecten op werven in en rond Leuven, Brussel, Limburg en Antwerpen. Afstand hoeft dus geen probleem te zijn.
- **Prestige** - De kans om opmerkelijke bouwprestaties neer te zetten krijg je niet bij elk bouwbedrijf. Bij Kumpen ben je zeker van uitdagende projecten, die met moderne middelen, nieuwe technieken en een vooruitstrevende aanpak gerealiseerd worden.
- **Openheid** - Je komt terecht in een open bedrijfscultuur. Bij Kumpen hechten we belang aan je mening omdat kennis en kunde een luisterend oor verdienen.
- **Opleiding & ontwikkeling** - Je krijgt de kans om te leren en te groeien.

Om ons team te versterken zoeken wij nog gemotiveerde en geëngageerde ingenieurs en ingenieurs-architecten voor uiteenlopende functies:

- Werfleiders
- Projectleiders
- Werkvoorbereiders

Wens je meer info ? Neem dan contact op met Marco Inglese, +32 11 30 71 05 of mail naar [marco.inglese@kumpen.be](mailto:marco.inglese@kumpen.be)



**KUMPEN** *Binnen bestek, buiten verwachting!*

Kumpen nv • Paalsteenstraat 36 • B-3500 Hasselt • Tel. +32 11 30 71 11 • Fax +32 11 23 50 93 • [info@kumpen.be](mailto:info@kumpen.be) • [www.kumpen.be](http://www.kumpen.be)

#### UNITÉ

Verantwoordelijke Unité:

Lise Neirinckx

Medewerkers Unité:

Lise Neirinckx, Pieter-Jan Peeters, Benoît Denayer, Jeroen Kessels, Tom Van Oudendijck, Bram D'hoedt, Tara Op de Beeck, Margot Proesmans

Unité valt onder de jaarwerking Existenz: een werkgroep telkens overgelaten aan de 4de-jaars studenten ingenieur-architect van de KU Leuven. Een multidisciplinaire en geëngageerde groep die werkt aan een waaier van activiteiten en realisaties doorheen het jaar. Ons doel is om generaties studenten samen te brengen op onze verschillende activiteiten, en een platform aan te bieden voor ontmoeting en een architectuurcultuur.

EXISTENZ VTK VZW (blok 6, Studentenwijk Arenberg 6/0 - 3001 Heverlee)

Voorzitter: Jochen Vankriekelsvenne, Ondervoorzitter: Jeroen Vandervelden, Beheerder:

Arne Vangeenberghe

<http://www.existenz.be>

Vlaamse overheid



TRESPA®



# 2.

De tweede uitgave van Unité dit academiejaar is een feit.

Deze editie staat in het teken van onze projectweek, algemeen beschouwd als het jaarlijkse hoogtepunt van de Existenzwerking. Het spilpunt van deze week is haar locatie en ieder jaar weer is het een zoektocht naar een geschikt leegstand pand in Leuven om nieuw leven in te blazen. Gekneld tussen de verlaten industriële activiteit van de Vaartkom vonden we het opmerkelijke gebouwenensemble van de oude kantoren en labo's van Inbev. Weken van afbraak, ontwerp en verbouwing gaan vooraf aan één goedgevulde week met workshops, lezingen, avondactiviteiten, filmvoorstellingen, optredens en performance. Voor ons is het een heel waardevolle ervaring om deze locatie om te vormen en we hopen dat elke bezoeker kan genieten van de activiteiten die we er voorschotelen, of gewoon even de tijd neemt om de ruimtelijkheid van de locatie te ontdekken.

Het thema van de week is “[RE] -think, -act, -design”. Het speelt in op een hernieuwde manier van denken, blindelings bouwen is eigenlijk niet meer aan de orde vandaag. Een nieuwe kijk op de rol van bestaande structuren en infrastructures leidde vooral de laatste jaren al tot een interessant scala aan projecten en literatuur. Maar het gaat verder, vanuit de internet- en informatiecultuur groeien nieuwe manieren van denken, leven en communiceren die onze maatschappij ingrijpend veranderen. In een eigen interpretatie in de thematekst ‘herdenk, hergebruik, herwaardeer’ proberen we wat dieper in te gaan op het thema en ook de column van professor Hilde Heynen geeft een mooie beschouwing hierop. In het midden van deze editie vinden jullie een uitgebreid en goedgevuld weekprogramma aangevuld met enkele beelden van de locatie.

Tijdens het opstellen van het tijdschrift zagen we hoe het thema ons helemaal niet in een bepaalde richting stuwde, het was meer een manier van kijken en denken en we bemerkten hoe vele artikels uiteindelijk naar elkaar begonnen te verwijzen. Verschillende referenties en voorbeelden kwamen terug. Het thema valt inderdaad niet netjes af te lijnen, maar ook dat kunnen we eraan appreciëren, het nodigt uit om verder te denken dan cliché-opvattingen en stimuleert een open denken.

Veel leesplezier!  
het Unité-team

# U

AHA p.4  
varia p.6  
kalender p.7  
in de kijker p.8  
herdenk, hergebruik,  
herdefinieer p.10  
+ column Hilde Heynen p.12  
(t)huiswerk p.13  
existenz p.15  
week p.16  
verbeelde steden p.18  
buiten de lijnen p.20  
op eigen bodem p.22  
grensoverschrijdend p.26  
op visite p.30



# AHA

MET TINE EN PETER VAN PT ARCHITECTEN

Een maandagavond: we komen aan in Brussel en maken een korte wandeling naar het bureau van PT architecten. We dalen af naar de Grote Markt, passeren langs de Beurs en slaan de Dansaertstraat in. Een reeks statige huizen siert de straat tot aan het kanaal. Op de hoek van de Dansaerstraat en de Vlaemingenstraat ligt het populaire café de Walvis, met een wijds zicht op het drukke stadstoneel dat zich ervoor afspeelt. Bovenin geniet Bureau Bas Smets van dezelfde voordelen. We steken het kanaal over en komen in een andere sfeer terecht: Molenbeek wordt beschouwd als een moeilijke buurt maar bevat heel wat potentieel tot ontwikkeling. Wat verderop in de buurt slaan we de Zwartpaardstraat in. Eén kant van de straat wordt bijna uitsluitend gevormd door de achterkanten van de grote panden aan het kanaal. Op nummer 15 vinden we een onopvallend gebouw, naast de toch wel overweldigende toren van de zwartpaard kunstenaarswoningen, een ontwerp van l'Escaut Architectures. Het is al donker en bovenaan het pand zien we, als een ruime lantaarn, een bijgebouwde dakkamer met een groot raam dat ongetwijfeld een mooi zicht biedt over Brussel. Op straatniveau vormt een kleine poster naast de deur het visitekaartje voor de architecten. We bellen aan en begroeten Peter Casier die voor ons de deur komt open doen. In een ruime doorgang vangen we een glimp op van een diepe tuin met aan één zijde de hoge muur van de zwartpaard woningen. We gaan binnen en wandelen via de eenvoudige witte trap omhoog. Op de eerste verdieping, waar het bureau gevestigd is, begroeten we ook Tine Van Herck. We zetten ons met een glas wijn en drie biertjes aan tafel in de tweede kamer van het bureau, waar een goedgevulde boekenkast de kamer siert en starten ons gesprek.

## HOE IS HET VERHAAL VAN PT ARCHITECTEN BEGONNEN?

“Aanvankelijk zijn we beide apart beginnen werken, met daarnaast een tweede job. In 2007 hebben we PT architecten opgericht en hield ik me daar voltijds mee bezig” vertelt Peter. Tine geeft daarnaast ook nog les in het atelier stedenbouw van Sint-Lukas Brussel. “Dat is niet zo tijdrovend, behalve de laatste weken”, zegt ze. “We wonen en werken sinds drie jaar in dit pand. Het gelijkvloers en een deel van de eerste verdieping worden bewoond door een ander gezin, wijzelf werken hier en wonen met ons gezin op de bovenste verdiepingen. Samen werken en leven is wel ontspannend: je neemt je werk natuurlijk wel mee in je vrije tijd, maar aan de andere kant kan je er dan ook lossier over praten en houdt het minder stress in. We zijn met vier nu: wij beiden als vennoten samen met nog twee medewerkers. We werken momenteel ook aan de verbouwing van deze kavel. Het gebouw staat aan de Zwartpaardstraat en de achterkant komt uit op het Brunfautplein. Daar werken we aan een nieuwbouw waar ook het atelier van PT architecten en onze woning in terecht zullen komen. Een project voor klanten is helemaal anders dan een project voor jezelf: voor een klant wordt netjes alles beslist en uitgetekend, een ontwerp voor onszelf valt een beetje buiten de tijd. Het is namelijk niet zo dat we voor ons eigen project rustig de tijd kunnen nemen, we moeten eerder snel beslissen over de verschillende aspecten van de bouw om de juiste dingen op tijd aan te vragen.”



JULLIE HEBBEN BEIDEN GESTUDEERD IN LEUVEN EN HEBBEN ER DAN VOOR GEKOZEN IN BRUSSEL, MEERBEPAALD IN MOLENBEEK, TE KOMEN WERKEN EN WONEN. VANWAAR DIE KEUZE?

“We zijn in 2000 afgestudeerd in Leuven, maar na 5 jaar hadden we het daar wel gezien. Brussel is voor ons bovenal nog een interessante stad, in vergelijking met Leuven waar alles opgelost lijkt te zijn. Er zijn geen problemen meer, alles is zo netjes. Molenbeek is een moeilijke buurt maar het is voor ons als architecten ook een wijk met enorm veel potentieel, bijvoorbeeld omwille van de oude industriële infrastructuur. Er wordt echter weinig mee gedaan en dat is jammer. We hebben veel meer projecten in Vlaanderen dan in Brussel, ook al willen we hier meer werken. Brussel is niet netjes maar heeft een enorme diversiteit, de grote verwevenheid van de stadscultuur in de centrumstad maakt van Brussel een unieke en interessante stad. Die verwevenheid manifesteert zich minder buiten het centrum en dat brengt een aantal problemen met zich mee. Er zijn veel meer mogelijkheden om veranderingen te brengen maar er gebeurt zo weinig en dat is soms frustrerend. Er is niet voldoende ambitie vanuit de stad om in te zitten op kwaliteitsvolle architectuur. In Brussel is het zo dat verschillende diensten voortdurend in elkaars vaarwater zitten en dat is problematisch. Een algemene visie of besef ontbreekt”. Peter duidt dit met het voorbeeld van de bouw van hun eigen atelier en woning: “De commissie voor de beoordeling van het project zei dat men aan het plein toch geen ‘hedendaags’ gebouw kon zetten.” “Het is niet enkel de visie over gebouwen, ook de publieke ruimte lijdt onder het beleid. De beleving van de publieke ruimte wordt problematisch doordat alles afgesloten wordt, men vindt overal hekken rond. (We merkten bij het aankomen meteen het grote hek rond de zwartpaard kunstenaarswoningen nvdr.) Hierdoor lijkt alles veel denser.”

## WAT IS JULLIE MEEST INTERESSANTE LOPENDE PROJECT?

“Recent hebben we een wedstrijd gewonnen voor het ontwerp van een plein aan de Cadixstraat en het kattendijkdok in Antwerpen. Budgettair is het niet het grootste project maar het is wel heel boeiend. Het moet het grootste actieve plein worden van Antwerpen. Achter de kaaien ligt een oud, volks deel van de wijk. Naast dit deel van het plein lag een waardevol douanegebouw, we vinden het spijtig dat het niet gerecupereerd wordt (het gebouw wordt afgebroken om plaats te maken voor een nieuwbouwproject, ontworpen door Mauro Poponcini nvdr.)” Tine: “De contextualiteit is voor ons het belangrijkste uitgangspunt, ingrijpen in de publieke ruimte vraagt dat er op verschillende niveaus gewerkt wordt. In dit ontwerp is het duidelijk dat de buurt

in sterke evolutie is, er komen meer en ook andere bewoners bij. We ontwierpen een landschappelijke drager die deze geleidelijke verandering kan opvangen. De mensen dienen als activator van verandering (people as activator of transformation). De ontwikkeling van verschillende nieuwe appartementsgebouwen aan de kaaien en in de omgeving zal ervoor zorgen dat het park ook als een publieke tuin zal werken. Het is een plein dat zo ook als park zal dienen, vandaar simpelweg de benaming ‘parkplein’. Het heeft een vaste structuur, met een aantal ‘lobben’ waarvan de invulling kan variëren: in de zomer kan er bijvoorbeeld een strand of een zandbak ondergebracht worden in zo’n lob. Met de evolutie van de wijk kan dit concept nieuwe noden en wensen opvangen. Een bestaande loods op het plein kan dienst doen als overkapping, het kan een marktje voor de wijk vormen. We hebben heel wat scenario’s uitgewerkt voor deze overdekte buitenruimte en bevestigingen bij de bevolking dragen nog bij aan de mogelijke invullingen. Participatie is voor ons heel interessant, mits er een engagement bij komt kijken: de mensen moeten willen doorgaan met het project. De wedstrijd werd binnengebracht in september 2011 en het voorontwerp zou opgeleverd moeten worden in de zomer. Het gedeelte van het plein dat in de wijk ligt zal de eerste fase vormen en bij latere ontwikkeling van de kaaien wordt dan ook de tweede fase gerealiseerd tot aan het water.

## VERWACHTEN OF WILLEN JULLIE BETROKKENHEID BIJ DE VERDERE EVOLUTIE VAN DE PLEIN?

“Dat zou wel mooi zijn, maar het is ook zo dat de stad iets verwacht dat meteen werkt. De evolutie van de flexibele invulling is een kwestie van langere termijn: het is iets dat we graag zouden doen, maar het zal niet voor nu meteen zijn.”

DE SINGEL IN ANTWERPEN GAF JULLIE DE KANS OM JULLIE IDEEËN VOOR TE STELLEN AAN EEN BREED PUBLIEK IN DE TENTOONSTELLINGENREEKS “JONGE MAKERS DENKERS DROMERS”, WAARIN HET VAI TELKENS EEN FICTIEVE MAAR MAATSCHAPPELIJK RELEVANTE OPDRACHT GEEFT AAN EEN JONG BUREAU. (ACHT BUREAUS KOMEN AAN BOD TIJDENS TWEE SEIZOENEN VAN DE SINGEL, DAARVOOR WAREN DIT DE GEKENDE 35 M3 TENTOONSTELLINGEN NVDR.) HOE HEBBEN JULLIE DIT ERVAREN?

“We deden inderdaad op vraag van het Vlaams Architectuur Instituut een ontwerpmatig onderzoek. Ons project had de titel ‘heuvelland revisited’. Heuvelland is eigenlijk een conglomeratie van een achttal dorpen in West-Vlaanderen nabij Ieper. Men vindt er vele hoevecomplexen die heropgebouwd zijn na de Eerste



Wereldoorlog, gesitueerd in een mooi landschap. We onderzochten de mogelijke herbestemmingen van het landbouwpatrimonium in de regio. Wat doen we ermee? En wat met het landschap? Er is een grote ontwikkelingsdruk vanuit de landbouwindustrie. Een schaalvergroting treedt op: de grootschalige landbouw neemt toe en breidt uit, de kleinere boeren verdwijnen. Wat doen we bijgevolg met de gebouwde omgeving wanneer er vele kleine hoeves leeg komen te staan? Het was voor ons zeer interessant om een keer 'op de buiten' te werken aangezien het leeuwendeel van onze projecten zich in een stedelijke context bevinden. Dit was ook de reden waarom het Vai deze opdracht aan ons voorschotelde. Wat opviel in het gebied was de spanning tussen het gebouwde patrimonium aan de ene kant en de waarde van het landschap en de bestemming van de zone aan de andere kant. De gebouwclusters tekenen zich heel mooi af in het landschap wat een heel poëtisch beeld oplevert. Er zijn heel veel kwaliteiten die niets met het programma te maken hebben waardoor het bindende bestemmingsplan een verstikking vormt voor de mogelijkheden, wat problematisch is. De opdracht was geconcentreerd op architectuur, maar we kozen bewust voor een sterke focus op de context en het landschap. Het Vai liet die marge ook toe om interessante resultaten te bekomen. We kozen drie functies om in zo'n boerderij te plaatsen en contextueel te onderzoeken: een school, een rust- en verzorgingstehuis voor senioren en co-housing. In het traditionele gewestplan is elke vierkante meter vastgelegd: de bestemming van de complexen als landbouwgrond laat geen marge over, terwijl het hier net interessant is om gebouw en landschap los te koppelen van elkaar. De gebouwclusters kunnen nog heel wat betekenen: het creëren van werkgelegenheid, huisvesting, dienstencentra, ..., terwijl het landschap tegelijkertijd bewaard kan blijven als landbouwgebied. Het zou de regio ademruimte kunnen geven. Momenteel is één van de enige opties voor de reconversie van deze gebouwen de toeristische, hetgeen tot een overaanbod aan B&B's heeft geleid. De eindresultaten van het ontwerpproces waren onder andere beelden die spreken van een soort gevoeligheid over het potentieel van de regio. Het Vai kiest heel bewust voor opdrachten als deze om het debat open te trekken. Ook laat het een vrije interpretatie van de opgave toe. Belangrijk is natuurlijk ook het verlenen van een platform, het geven van een stem aan jonge architecten en het stimuleren van een open denken, buiten een vast kader."

HOPEN JULLIE DAT ER IETS VOORTKOMT UIT DEZE OPDRACHT ?

"Dat zou waardevol kunnen zijn, op de tentoonstelling waren er beleidsmensen aanwezig. Het zou ook een grotere relevantie kunnen hebben: men kan wel meerdere regio's bedenken waar een dergelijk scenario van toepassing zou kunnen zijn. Daarom is dit onderzoek vooral belangrijk als bijdrage tot een open debat."

HOE ONTWERPEN JULLIE VOORNAMELIJK? MET TEKENINGEN EN SCHETSEN OF EERDER AAN DE HAND VAN MAQUETTES?

"We spreken vooral voortdurend met elkaar en wisselen op een ontspannen manier veel ideeën uit. Alle medewerkers worden betrokken bij het hele ontwerpproces, wat leidt tot een sterke wisselwerking. We tekenen een idee uit en dat wordt meteen bekritiseerd en bijgestuurd. Ontwerpen door te praten? Tja, het klinkt misschien wat vreemd, maar dat is het niet. Je zou kunnen zeggen dat we minder volumetrisch ontwerpen, het gaat minder om het creëren van een architectuurobject. Tijdens het ontwerpen werken we dan ook weinig met echte maquettes. In de eerste plaats gaat het ons om het kijken naar wat er nodig is. Wat willen we? Welke indruk willen we nalaten, welke sfeer willen we creëren? Wat kunnen we toevoegen aan de opgave en hoe kunnen we antwoorden bieden?"

GAAT HET ER DUS WAT RUSTIGER AAN TOE OP DE WERKVLOER ?

De afgelopen weken werd er wel hard gewerkt, maar je zou kunnen zeggen dat er een nine-to-five mentaliteit aanwezig is. Niet letterlijk natuurlijk, maar we trachten

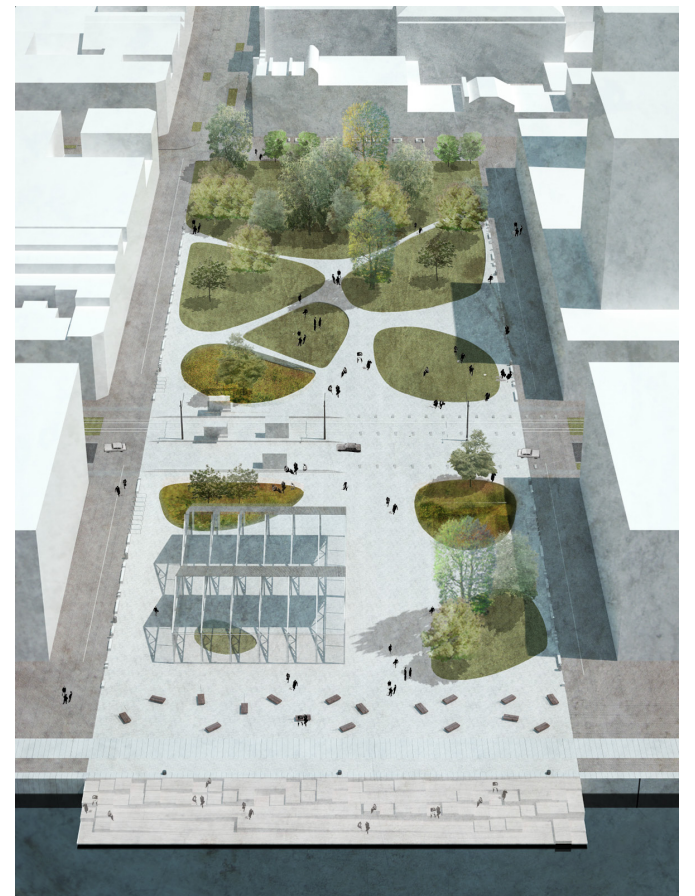
efficiënt te werken overdag. Dit hangt natuurlijk ook samen met het feit dat het bureau en onze woning een aantal ruimtes delen: een consequente scheiding is dan wel nodig. Anderzijds zijn we ook niet streng in onze efficiëntie, in dat opzicht gaat het er hier inderdaad wat rustiger aan toe.

WELKE ZIJN IN JULLIE OGEN GOEDE ARCHITECTEN-BUREAUS, PERSONEN WIENS WERK JULLIE OPVOLGEN?

"Wel, we zeiden al dat we in de eerste plaats niet echt vormelijk bezig zijn en dat zien we bij meer jonge bureaus terugkomen: een meer gevoelige aanpak met een focus op de maatschappelijke relevantie van het werk, geen architectuur als object. Architectuurdolen kunnen we dus zeker niet noemen, maar bureaus als Interboro, die laatst een lezing gaf in het kunstencentrum het STUK (Leuven), vinden we heel waardevol. Het is leuk om te zien hoeveel bureaus los van elkaar bezig zijn met een eigen visie en ambitie te ontwikkelen, maar toch heel vergelijkbare ideeën aan de dag brengen. Het is in dat opzicht misschien nog interessant te vermelden dat we uitgenodigd zijn om deel uit te maken van het architectuurnetwerk 'backstage architecture' waarin één bureau telkens een land vertegenwoordigt, al is dat veel gezegd natuurlijk. Vorig jaar was dat voor België bijvoorbeeld BLAF architecten. De eerste samenkomst van dit jaar zal in augustus plaatsvinden op de biënnale in Venetië, we zijn heel benieuwd naar wie we daar gaan tegenkomen."

We bedanken Peter en Tine voor het aangename gesprek en kijken er naar uit om hen te verwelkomen op hun lezing tijdens de existenzweek

beelden PT architecten  
noot: AG stadsplanning Antwerpen  
(Cadix- plein), Vai (Heuvelland revisited)



Beelden boven: Parkplein, midden: Heuvelland Revisited, onderaan: Brunfautplein







**GEDATEERD ? 2010** Vostok Cabin: Een ontwerp van Atelier Van Lieshout. Vostok Cabin is een ontwerp voor een wooneenheid die een oplossing moet bieden voor de tumultueuze tijden van vandaag en deze van de toekomst. De gepantserde schuilplaats biedt een alternatief op ons huidig woonmodel, rekening houdend met het veranderende klimaat, de groeiende armoede en de heersende oorlogen. Het is een verplaatsbare nomadische wooneenheid en is gemaakt van oude stalen platen, gerecupereerd uit oude schepen. Het lijkt een beeld uit de koude oorlog maar is het ten tijde van een globale crisis niet meer dan ooit relevant?



## DE WANDELING

Een architect mag zich al eens ontspannen. In deze rubriek gaan we elke editie op wandel, in de hoop dat u in onze voetstappen kan treden, of alleen maar kan beamen hoe intens men kan genieten van doelloos flaneren.

Het is vijftien graden en de ondergaande avondzon verspreidt een rozige gloed. We bevinden ons op het Djemaa-el-Fna, een marktplein in de medina van Marrakesh. Vijf uur eerder werden we er nog vastgeklampt door enthousiaste vrouwen die ons versierden met henna en wandelden we langs benige dromedarissen, springende makaken en gedroegerde slangen. Het plein heeft ondertussen een hele transformatie ondergaan. Van een wijds plein vol straatventers naar een zorgvuldige ruimtelijke compositie van eetstandjes, mobiele snackwinkeltjes, en thee- en dessertkraampjes. Een opmerkelijk orthogonale figuur in vergelijking met het weefsel van Marrakesh.

Een gezellige rook stijgt uit boven de vele eetstandjes, geuren langs alle kanten. Onze tocht begint al slenterend aan de start van de markt op zoek naar een goede maaltijd, maar al snel worden we er ons van bewust dat slenteren hier niet de best toe te passen tactiek is. Dat gaat op Djemaa-el-Fna onvermijdelijk samen met het vastgeklampt worden door charmerende verkopers. Van “Best price!” tot “Justin Bieber!” en “slim shady”, de uitbaters roepen alles om je aandacht te trekken. Als je omkijkt, is hun missie geslaagd en kom je er niet meer onderuit. Als je je toch weet te ontwringen, weg van het eerste kraampje, volgt nog dertig keer hetzelfde tafereel. We weten dat de verschillende restaurants enkel een nummer hebben en mondelinge overlevering leert de inwoners van Marrakesh waar de beste gerechten te verkrijgen zijn. We proberen dit systeem af te lezen, maar het is een onmogelijke opgave. Zoekend naar eten tussen de verschillende kramen, worden we enkel verleid door kreten als “Free Soup” en “Free Mint Tea”.

Verschiedende methoden worden toegepast om de opdringerige marktkramers te slim af te zijn, de eerste: ‘negeren’. Je probeert de andere kant op

te kijken, te doen alsof de luide stem net achter je hoofd je niet hindert in deze drukte. Al snel staat dezelfde stem recht voor je en kan je geen kant meer uit.

Een tweede tactiek: blijf slenteren maar praat honderduit met een ander slachtoffer. Het gevolg is dat ook de marktkramers er versterking bij halen, resultaat hetzelfde. Een derde aanpak: gefocust en gericht snelwandelen door de verschillende kramen, nauwkeurig zoekend, maar ook niet te opvallend kijkend, naar de beste menukaart. Uiteindelijk blijven je ogen toch net iets te lang rusten op smakelijke calamares of aubergines met als gevolg dat je ook nu weer wordt aangeklampt.

Na al dat expressief gesleur en geschater en alle manoeuvres achterwegen gelaten, planten we ons uiteindelijk neer aan een lange tafel in een van de kraampjes, nog lachend om onze inassertieve Westerse doorpraat- en doorlaatbaarheid. Na de eerste shock en het ongemak van deze ongekende situatie begin je te letten op de schoonheid van het tafereel, de lange maar smalle tafel deel je met iedereen, zowel lokale mensen als toeristen zitten neer onder die grote structuur die in zijn geheel de helft van de markt omvat. Het eten is er heel snel en bestaat uit kleinere porties zodat je van alles wel eens geproefd kan hebben. Het is een vrolijk en informeel samenzijn onder de luifel. Na de maaltijd stappen we richting de theestandjes aan de rand van het plein, uit een grote koperen ketel krijgen we een kopje komijnthee voorgeschoteld, de vriendelijke man laat met een spateltje één enkel vlokje Eucalyptus in de thee vallen, “Moroccan whisky” roept hij ons nog na als we de eerste slok nemen van deze thee, en inderdaad, een warme gloed binnenin begeleidt ons op de koude terugweg.



STUK

### STUK LEUVEN

19.04 lezing BOGDAN & VAN BROECK ARCHITECTS  
10.05 lezing SOU FUJIMOTO

MUSEUM M

### MUSEUM M LEUVEN

23.02-13.05 tentoonstelling WANNES GOETSCHALCKX  
23.02-13.05 tentoonstelling WENDINGEN 1918-1932  
21.03-28.04 architectuur EUROPEAN UNION PRIZE FOR CONTEMPORARY ARCHITECTURE – MIES VAN DER ROHE AWARD

BOZAR

### BOZAR BRUSSEL

10.02-20.05 tentoonstelling RETROSPECTIVE PER KIRKEBY  
16.03-15.04 tentoonstelling BRUSSEL 2040: DRIE VISIES VOOR EEN METROPOOL  
16.04-16.06 tentoonstelling NICHE BUREAU D'ARCHITECTURE LEDROIT PIERRET POLET, CYGNES-DIGUE

deSingel

### DESINGEL ANTWERPEN

01.02-18.03 tentoonstelling JONGE MAKERS DENKERS DROMERS  
17.02-26.05 tentoonstelling ANDREA BRANZI  
17.02-26.05 tentoonstelling RADICAL ARCHITECTURE 1965 -1980

M HNA

### MUHKA ANTWERPEN

10.02-10.06 tentoonstelling CHANTAL AKERMAN  
17.02-03.06 tentoonstelling EXTRA MUROS: VRIELYNCK COLLECTIE #2  
01.03-01.04 tentoonstelling EXTRA MUROS: TRACÉS

WIELS

### WIELS BRUSSEL

28.01-29.04 tentoonstelling DAAN VAN GOLDEN: APPERCEPTION  
18.02-11.03 tentoonstelling MAI HOFSTAD GUNNES BIKE AND BOLEX  
18.02-27.05 tentoonstelling ROSEMARIE TROCKEL  
28.03 lezing ROSEMARIE TROCKEL









### MOTTO DISTRIBUTION

Motto is een kleinschalig distributiebedrijf uit Zwitserland gespecialiseerd in magazines en fanzines. De focus ligt op het verspreiden van meer experimentele projecten in beperkte oplage. Oorspronkelijk bestond het bedrijf uit rondtrekkende tijdelijke shops. Deze winkels organiseren over de hele wereld geregeld evenementen in verband met literatuur, fotografie en graphic design zoals presentaties, discussieavonden en tentoonstellingen. Deze zijn specifiek gemikt op kunstschoolstudenten en kunstenaars, dikwijls in samenwerking met bibliotheken en instituten. Jaarlijks wordt er tevens de beurs Unter dem Motto georganiseerd over eigentijds autonoom publiceren. Tegenwoordig zijn er ook enkele vaste shops. De eerste kwam er in Duitsland in een oude fabriek die afgewerkt was met donker hout, dat nu sterk de sfeer van de winkel bepaalt. De boeken zijn tentoongesteld in vitrines en op houten planken, maar er is ook een lange tafel met stoelen voorzien om eens door de boeken te kunnen bladeren. Ook in België kan je een Motto-store bezoeken, namelijk in Brussel waar ze samenwerken met Wiels Museum Bookshop.



### COVERS

Architectuur voorgesteld door objecten, het is eens iets anders, moet de Spanjaard Luis Urculo gedacht hebben. Voor een tentoonstelling in de Tabacalera in Madrid onderzocht hij hoe gebouwen weergegeven kunnen worden door consumptiegoederen. Kan de taal van alledaagse dingen het complexe van architectuur vatten? Geeft het ons een andere visie over enkele iconische meesterwerken? Het concept is gebaseerd op muziekcovers waar het origineel gemanipuleerd wordt om iets nieuw te creëren. Onder andere het John Hancock Center, het Guggenheim in New York, het Nationaal Congres van Brazilië, de Sears Tower en Fallingwater House werden onder handen genomen.



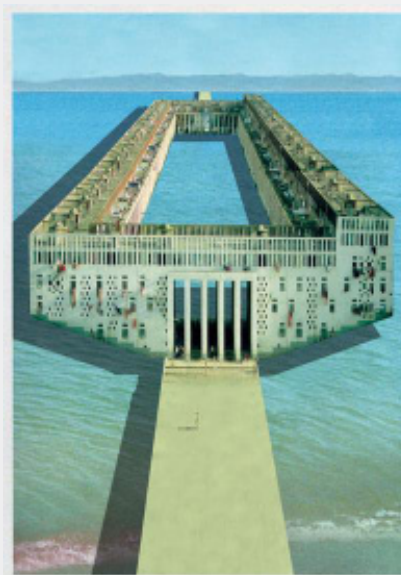
### JOEL STERNFELD

In zijn werk over de Campagna Romana, de vulkanische vlakte rondom Rome, plaatst Joel Sternfeld de overschotten van het eens zo machtige Romeinse rijk tegenover de gebouwen en infrastructuur van vandaag. Deze foto's vatten het spanningsveld dat ontstaat door de juxtapositie van stijlen en historische invloeden die de regio kenmerken. Hoewel ze uit het begin van de jaren '90 dateren hebben ze nog niet aan kracht ingeboet en worden ze nog steeds regelmatig tentoongesteld. Ze leggen het leven vast dat zich afspeelt, met de overblijfselen van monumenten als stille getuigen van de geschiedenis.



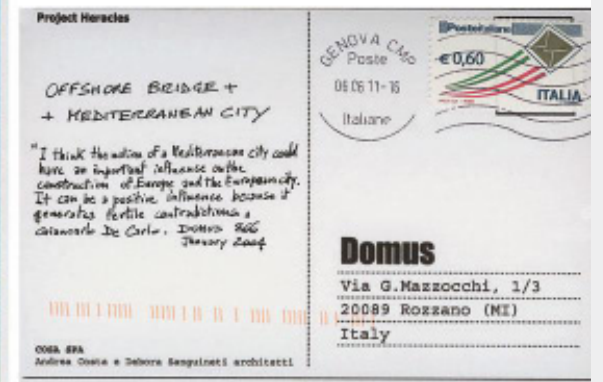
### MARIA GRAZIA CUTULI PRIMARY SCHOOL

Maria Grazia Cutuli was een Italiaanse reporter die in 2001 werd vermoord in Afghanistan. Na haar dood richtte haar familie een stichting op die zich richt op onderwijs en sociale promotie in oorlogslanden. In haar publicaties had Grazia Cutuli het vaak over de schoonheid van het Afghaanse landschap, en dit vormt dan ook een bron van inspiratie voor het ontwerp van deze school. Ook de drang naar het ontwikkelen van een innovatieve typologie, in tegenstelling tot de haastig opgetrokken noodgebouwen die scholen in het land vaak zijn, was een belangrijke impuls. Het resultaat is een aaneenschakeling van balkvolumes waarin zich de klassen en een bibliotheek bevinden. Deze volumes definiëren samen met een omwalling een aantal interessante groene tussenruimtes die dienen als extensie van de binnenklassen. Het geheel wordt in verschillende tinten van blauw geverfd om zo een landmark te maken in het dorre landschap. De constructie gebeurde met lokale bouwtechnieken en levert zo een low-tech gebouw op dat toch innoveert door middel van architectuur.



### PROJECT HERAKLES

Project Herakles is een project ontstaan door een emailuitwisseling tussen Lieven De Cauter en Dieter Lesage, het tijdschrift Domus nodigde hierrond lezers om hun ideeën in te zenden. De opdracht is een verbinding bedenken tussen Afrika en Europa over de straat van Gibraltar. De fysieke afstand stelt niets voor, toch is de afstand in de perceptie van de Europeanen heel groot. Het formaat van de wedstrijdinzending was een postkaart, niet groot genoeg om uit te wijden over een project, maar een uitdaging om een idee in één beeld te bevatten als een krachtig statement. Uit de wedstrijd kwam een grote variëteit aan projecten naar voren, neem zeker een kijkje op de website van Domus om de postkaarten te bekijken. Het afgebeelde project van COSA SPA "Offshore bridge + Mediterranean City" werkt rond het idee van een 'Middellandse' stad in de straat, die ook een fysieke verbinding vormt tussen de twee continenten, het is een sterk beeld begeleid door een quote van Giancarlo De Carlo, een lid van het beroemde team X.



beeld DOMUS

## Student & Architectuur

### WWW.STUDENTENARCHITECTUUR.BE

Op initiatief van een Leuvense architectuurstudent werd het eerste internetplatform voor het delen van ontwerpwerk van architectuurstudenten in België opgestart. De bedoeling hiervan is dat een ontwerp opdracht niet gedaan hoeft te zijn na de jury, het kan verzameld en becommentarieerd worden op dit forum, een open discussie, en het delen van projecten kan een interessante wisselwerking doen ontstaan. Het is een zeer interessant concept en we zijn benieuwd hoe het momentum zal opnemen. Eenmaal ingelogd laat het sociale platform je toe persoonlijke projecten up te loaden en deel te nemen aan boeiende architectuurdiscussies. Hiernaast kan je er een overzicht van alle evenementen gerelateerd aan architectuur bekijken, er informatie over interessante architectuurwedstrijden terugvinden, aanbiedingen van studentenjobs ontdekken... Met een geregeld bezoekje blijf je altijd up-to-date over architectuur voor studenten in Vlaanderen.

Voor verder contact: [info@studentenarchitectuur.be](mailto:info@studentenarchitectuur.be)

Maak een account aan  
Maak in een mum van tijd je eigen account aan.

Upload een project  
Deel knappe architecturale projecten met iedereen.

Geniet van het forum  
Bekijk projecten van anderen, doe inspiratie op.





# HERDENK, HERGEBRUIK, HERWAARDEER

Wat betekenen originaliteit, uniekheid en orde nog voor ons? Het zijn maar 3 van de vele begrippen die vandaag herdacht worden. Hoe eigen kan eigen werk zijn? Iedereen wordt beïnvloed door iconen en voorgangers, metaforen en parallellen, theater en kunst, beeld en geluid. Alle zintuigen zetten zich aan het werk en dit heel vaak onbewust. Is het maken van iets uniek ooit wel mogelijk geweest? We zien de mens als essentieel uniek, we geloven dat het in ons DNA begraven ligt maar zijn we zelf geen mengelmoes van anderen? Het thema van de Existenzweek is niet netjes afgelijnd, dat kan ook niet: het gaat om een bewuste manier van denken en kijken. Aan de ene kant vinden we een hernieuwd respect voor het bestaande, het tijdelijke en het lelijke en dit vindt zijn weg terug in ons denken. Het vormt een geïntegreerde en gevoelige aanpak. Aan de andere kant lijkt er ten tijde van globale crisis en in een zee van rijzende vragen meer dan ooit nood aan krachtige gebaren en stemmen, is er nog wel tijd voor gevoeligheden? De moderniteit tekent ons voortdurend. Het loslaten van het verleden, de drang naar vooruitgang en innovatie, naar originaliteit en uniekheid. De moderniteit wordt vandaag vaak tot in het absurde doorgedreven, het lijkt onaantastbaar en allesverslindend, buiten controle. Echter onder de toplaag van de moderne geschiedenis vindt men heel wat nuances die een interessant licht werpen op enkele van de opvattingen die we al lang meedragen.

Een heroïsche zoektocht naar originaliteit en uniekheid domineerde vaak het creatieproces in de moderne beweging. Een choreografie van vooruitgang, emancipatie en verzelfstandiging voltrok zich de afgelopen eeuw en zet zich vandaag verder. Prachtige en intelligente avant-garde architectuur en kunst worden vandaag nog steeds bewonderd. Het modernisme is historisch gezien relatief jong, en sluit aan bij de dynamiek van de moderniteit die vandaag zo verweven is met onze samenleving en op theoretisch en maatschappelijk vlak nog steeds een grote draagkracht heeft. De beeldtaal, de materialiteit en de uitstraling van de moderne architectuur spreekt nog steeds meer mensen aan dan het geheel aan Belgisch architectuurerfgoed, het maakt deel uit van een algemene kennis. Het staat vast dat weinig mensen een basiskennis hebben van de kunst- en architectuurgeschiedenis voor en na het modernisme. Het is heel sterk belicht in onze opleiding en beïnvloedt zo ons denken enorm. Men kan zich afvragen of de historische stijlenrijkdom en architectuur- en kunstgeschiedenis onderbelicht blijft in onze opleiding? Of is dat een kwestie van perceptie?

Want perceptie is een belangrijk item. Het is eigen aan de moderne beweging in de afgelopen eeuw dat het laat zien wat het wilt laten zien, het is in staat om eigen nuances en details te doen vergeten om sterker over te komen, om een grotere eigenheid uit te stralen. Het schrijft



zijn eigen geschiedenis. Het postmoderne discours ging daarom voor een belangrijk deel ook om het juist plaatsen van het modernisme in de geschiedenis en zijn rol kritisch in vraag te stellen. “Le Corbusier, de nobele wilde -naar een archeologie van het modernisme”, een interessant boek van Adolf Max Vogt uit 1998, is tekenend voor deze discussie. ‘Een archeologie van het modernisme’ is op zich een heel boeiende beschrijving, het laat een gelaagde en genuanceerde ontleding van het modernisme toe. Het geeft onder andere aan hoe Le Corbusier, icoon van de moderne beweging, heel sterk beïnvloed werd door zijn reiservaring. Als we als voorbeeld de Villa Savoie nemen, stelt het boek hoe Le Corbusier in zijn vormtaal sterk beïnvloed werd door de architectuur die hij op zijn weg tegenkwam, van prehistorische waterhuizen in Zwitserland tot Turkse woningen. Hij bewonderde de constructieve eenvoud en zag in deze woningen een grote vormelijke puurheid, een interessante vergelijking zeker wanneer men de beelden naast elkaar legt. De zuivere vormen van Le Corbusiers architectuur zouden een mooie translatie kunnen zijn van de bouwprincipes die hij tegenkwam. Toch moet dit genuanceerd worden. Hij zag de vormelijke schoonheid, maar negeerde het informele en organische van zulk een architectuur, een aspect dat minstens even interessant is. Men kan nog wel meer van zulke voorbeelden beschouwen: bijvoorbeeld in het Farnsworth house van Mies Van der Rohe of in het Falling water van Frank Lloyd Wright, beide iconen van het modernisme, kan men duidelijk invloeden aflezen van de Japanse architectuur. In al deze cases gaat het om een heel vormelijke interpretatie van de voorbeelden, een interpretatie die op zijn beurt wel iets nieuws creëert. Maar in realiteit zijn de voorbeelden vaak informele, zelfgebouwde huizen en gaat het om helemaal andere bouwprincipes dan degenen die op het eerste zicht worden opgevat. Dat toont het reductieve aspect van het modernisme, waarvan het vaak verweten wordt, dat het in zijn vormelijke eenvoud en krachtige statement een oversimplificering is en nooit echt kan werken.

Vanwaar de term ‘nobeles wilde’ dan in de titel? De ‘bon sauvage’, de ‘noble savage’: het is een fascinerende term die al lang zijn eigen leven leidt in de linguïstiek en theorievorming. Het is het zien van een geïdealiseerde versie van ‘het andere’. Oorspronkelijk gaat het om het romantische en sentimentele beeld dat men heeft van ‘de wilde’, dit tegenover de genuanceerde realiteit. Ten tijde van het kolonialisme was dit een opvatting die veel mensen deelden door de literatuur en de beelden die men over verre landen en beschavingen uitdroeg. In de vorige voorbeelden zou men kunnen stellen dat Le Corbusier in de gebouwen die hij tegenkwam zag wat hij wou zien, namelijk de vormelijke en functionele eenvoud van de gebouwen, maar tot een diepgaand begrip van wat we als ‘anders’ bestempelen komt het niet. De term dekt vele ladingen en staat open voor eigen interpretatie.

Moderne perceptie is vaak eenzijdig, men ziet maar een deel van het verhaal. Interpretatie van een tekst, beeld, kunstwerk, theaterstuk of gebouw wordt hierdoor altijd wel een heel eigen ervaring. Dat is natuurlijk dubbel, aan de ene kant leidt het tot het negeren van bepaalde kwaliteiten die men misschien niet ziet of wilt zien, aan de andere kant laat het toe om nieuwe relaties te creëren en iets persoonlijk en sterk te maken. Perceptie is altijd iets eigen, een manier van betekenis. Daarom wordt de modernistische avant-garde inderdaad vaak verweten elitair en reductief te zijn. Toch neemt dit niet weg dat het enorm interessante, intelligente en nog steeds relevante kunst en architectuur blijft, net omdat de moderne ervaring tot zo’n sterke uitdrukkingen van eigenheid kon leiden.

Het is heel interessant hoe vele tegenbewegingen en stromingen zich positioneerden ten opzichte van de moderniteit. Dit bracht vaak zeer knappe uitdrukkingen van hergebruik en herwaardering met zich mee tegenover het heroïsme van de moderne kunst. Duchamps urinoir bijvoorbeeld maar ook de soepblikken van Warhol tonen een elementaire herinterpretatie van alledaagse voorwerpen en het geven van een nieuwe betekenis hieraan. Hun iconische waarde vandaag is overduidelijk maar destijds werd vaak genoeg de vraag gesteld of dit kunst was. Het is zeker kunst en wel van een bijzondere waarde omdat ze zich net zo goed aftekent binnen de lijnen van haar tijd en een constant herdenken meebrengt van de tijdsgeest.

De moderniteit werd ook vaak gekoppeld aan een optimisme, aan een ongeremd toekomstperspectief aan kansen. Waar is dat vandaag heen?

Met de informatietechnologie krijgen we een vollediger beeld van onze planeet en wat zien we: de sociale, ecologische en economische crisis is overal aanwezig. Al willen we het graag geloven, het moderne optimisme ligt in duigen. Vraagt dit ook niet om een nieuwe houding en aanpak? Vandaag is te merken dat er veel geschreven en gesproken wordt over een toenemende gevoeligheid en sensibiliteit onder architecten, kunstenaars, wetenschappers en andere groeperingen, al lijkt dit nog niet geleid te hebben tot een algemeen besef. Dit brengt een architectuur met zich mee waar ruimtelijkheid en contextualiteit verkozen wordt boven het architectuurobject en het flitsend concept, hiermee gaat een herwaardering gepaard voor bestaande ruimtes en materialen, voor schoonheid én lelijkheid, geschiedenis en herinnering. Architectuur niet meer als een successie van stijl en stijlbreuk, elk zoekend naar een grote eigenheid en individuele uitdrukingskracht, maar als positionering en meerwaarde voor een bestaand, complex en vaak problematisch weefsel. Of is dit net een tendens die altijd onderhuids aanwezig geweest is en werd het overschaduwd door het éénrichtingsverkeer van de moderne dynamiek? Het is moeilijk te vatten. Het heroïsche beeld van vooruitgang maar vooral verandering blijft belangrijk, de mens heeft vandaag nood aan krachtige taal. Aan de andere kant is de gevoelige en duurzame alledaagsheid van deze nieuwe aanpak even waardevol. Een voortdurende dialoog en open debat is mogelijk door een multitude aan architectuurplatformen en communicatiemogelijkheden. Een wisselwerking tussen de twee is aan de orde.

Daarnaast zorgt de vrijheid van informatie, het aftasten van de grenzen van intellectueel eigendom en het beschikbaar stellen van kennis voor een heel eigen dynamiek. De internet- en informatie cultuur is heel fascinerend in dat opzicht dat de diepe informatiebron haar kritische massa heeft bereikt en waar tot voor kort nog willekeur uitscheen lijkt nu een nieuwe kunst te groeien. Het verzamelen van de juiste informatie, dat te herwerken in een nieuw stuk informatie dat nieuwe relaties en betekenis aangaat in de schijnbare zee van willekeur. Het toont grote gelijkenissen met de rol die een geïntegreerde architecturaanpak of het ontwerp kan hebben. Zal deze vorm van kijken, denken en ontwerpen een groter aandeel beginnen innemen in de toekomst? De transparantie van onze hyperverbonden cultuur en wereld biedt naast haar problemen ook een aantal interessante kansen. Een niet verbonden maatschappij heeft noodzaak aan ankerpunten, een architectuur van status en macht is op haar plaats, ordent en structureert, verbindt en communiceert in haar geste. Maar in de verbonden maatschappij van vandaag, met een intens globaal virtueel en fysiek netwerk moet de architectuur zo’n rol niet noodzakelijk meer spelen, en kan ze terugvallen op een meer fundamentele rol: het afbakenen van ruimte, het vormen van een obstakel, het herdenken van de context, het uitspelen van haar maatschappelijke relevantie (kwesties die we ook in de rubriek ‘buiten de lijnen’ aankaarten).

Die gevoeligheid ervaren we concreet met Existenz nu we ook dit jaar weer een nieuwe waarde en beleving trachten te creëren in een oud pand in de stad Leuven, bij het schrijven van dit artikel zijn de werken in volle gang. Het gaat niet over het bouwen van flitsende objecten, het gaat niet over performance. We proberen ruimtes af te bakenen en te vormen waar we een week lang kunnen lachen, delen, werken en dansen. Elk jaar opnieuw biedt het een meerwaarde aan onze ervaring als student. Toch is het duidelijk dat in de binnenstad van Leuven de zoektocht moeilijker en moeilijker lijkt te worden. Als Existenz blijven we hopen dat er tussen de marges van groei en verval ruimte blijft voor informaliteit en creatieve uiting en het herontdekken en herdenken van de stad ook open blijft voor jonge mensen. Want wat is het een ingrijpende ervaring om op vergeten en geheime plekken aan de slag te kunnen gaan om ruimte te herdenken en hergebruiken, om concreet met materiaal, met licht en met ruimte te spelen. Wat een luxe was het om vorige jaren allerlei activiteiten voorgeschoteld te krijgen op verschillende unieke plekken in Leuven. Wat maakt een vuil kantje meer of minder uit, een moeilijker weg, of een vervallen hoekje, als ertussen zich iets moois afspeelt.



## COLUMN HILDE HEYNEN

Hilde Heynen is departementshoofd van het ASRO. Ze doceert architectuurtheorie hier aan de K.U.Leuven en is gastdocent aan de Architectural Association London. Ze is de auteur van artikels in tijdschriften als Archis, Assemblage en the Journal of Architecture. De column die ze hier schreef voor Unité sluit aan bij het hoofdthema van deze editie en raakt een aantal kritische punten aan.

## REMIX

In een boekje uit 2007 – *The Aesthetics of Equity* – maakt auteur Craig L. Wilkins een merkwaardig geste. Het boekje is enerzijds een conventioneel architectuurtheoretische tekst over Race, Space, Architecture and Music: wetenschappelijk opgebouwd, met zorgvuldig geformuleerde analyses en argumenten, met een veelheid aan verwijzingen naar andere auteurs en teksten, allemaal correct gerefereerd in voetnoten en in de bibliografie, zeer academisch van toon – zondermeer herkenbaar dus als een wetenschappelijke tekst. Anderzijds echter bevat het boekje een groot aantal passages die een heel andere toonaard aanslaan. Aan het einde van elk hoofdstuk wordt het argument re-mixt en worden de lezers getraceerd op een samenvatting van het voorgaande betoog, maar in een taal die de taal van rappers is: erg ritmisch, met een zeer creatief woordgebruik en een obsederende cadans, heel direct, misschien wat vereenvoudigend, maar zeer hip en spannend. In deze stukken tekst zijn de verwijzingen impliciet in plaats van expliciet: hier en daar worden namen van andere auteurs genoemd, maar het hele ‘kritische apparaat’ van voetnoten en referenties wordt min of meer overboord gegooid. Studenten op zoek naar een snelle samenvatting van een complex argument zullen hierin ongetwijfeld hun gading vinden (en zullen de rest dan allicht niet lezen?), maar ook voor de meer wetenschappelijk ingestelde lezers zijn deze rap-recapitulaties geenszins te verwaarlozen. Wilkins doet hier namelijk iets met tekst en taal, waardoor hij zijn eigen argument niet alleen rationeel uiteenzet, maar ook de lezer als het ware aan de lijve doet ondervinden wat hij betoogt: dat namelijk het vormelijke aspect van de taal waarin een argument wordt ontwikkeld – of waarin een architectuur wordt gebouwd – een zeer grote invloed heeft op de begrijpelijkheid van dat argument voor bepaalde groepen, en dat een remix kan nodig zijn om ook andere groepen te bereiken. De meeste architectuurtheoretici zullen geen moeite hebben met het rationeel betoogde argument, maar vinden het allicht een stuk lastiger om datzelfde argument in rap-taal ten eerste te begrijpen en ten tweede te appreciëren. Over hoe rappers met deze stukken tekst omgaan, kan ik me moeilijker uitspreken, maar dat voor hen het omgekeerde geldt lijkt me plausibel. En deze incompatibiliteit is ten gronde waar Wilkins het over heeft: vormen van architectuur en genres van muziek hebben allemaal een bepaalde geschiedenis die bij bepaalde subculturen hoort, en het is niet eenvoudig om heen en weer te vertalen vanuit verschillende vormen en genres naar andere. Die moeilijkheid zorgt ervoor dat een ‘aesthetics of equity’ (de titel van het boekje) nog niet direct voor morgen is.

In de jeugd- en muziekcultuur van vandaag zijn termen als ‘remix’ en ‘sampling’ schering en inslag. We hebben dank zij computers en internet de beschikking over zoveel informatie, het is zo gemakkelijk om allerlei dingen op te zoeken, en we hebben fantastische software die ons toelaat om al de dingen die we oppikken met elkaar te combineren en om zo nieuwe samenstellingen te maken. De ongelooflijke grabbelton die het internet is zorgt ervoor dat alle mogelijke informatie, inzichten en cultuurproducten maar een muisklik verwijderd lijken. Google en andere zoekprogramma’s helpen ons laveren door die enorme massa informatie, en laten ons toe snel de meest relevante zaken te vinden. Daarbij doet zich het merkwaardige effect voor dat de informatie die op het eerste zicht volstrekt horizontaal georganiseerd lijkt, waarbij alles even toegankelijk is voor iedereen, toch een zeker reliëf begint te vertonen. De zoekmachines brengen namelijk hiërarchie aan door de links die ze voorstellen te ordenen volgens ‘relevantie’ – hetgeen vaak ook betekent volgens ‘populariteit’ (de meest gebruikte links verschijnen stevast bovenaan in het lijstje, na de commercieel gesteunde). In die zin past Google het wetenschappelijke principe van ‘peer review’ toe: items worden beoordeeld volgens lezers/gebruikers en wat het best bruikbaar bevonden wordt vindt de weg naar boven (letterlijk: bovenaan de googlepagina). Het verschil met de wetenschappelijke praktijk is wel dat op het internet de ‘kwaliteitsbewakers’ – vergelijkbaar met de uitgevers en redacteurs van wetenschappelijke publicaties – een veel meer neutrale rol spelen (hier zijn het immers algoritmes die arbiter zijn in plaats van mensen met een kritische geest). Een tweede verschil is bovendien dat in de wetenschappelijke praktijk de bronnenvermelding als absoluut cruciaal gezien wordt, terwijl deze vereiste veel minder belangrijk geacht wordt door de meerderheid van de internetgebruikers. Remix heeft in die zin een soort democratiserend effect: alle informatie wordt in principe gelijkwaardig, en iedereen mag gelijk wat gebruiken – een eigenschap die haaks staat op het onderscheidende vermogen (Wat is waar? Wat is niet waar?) dat wetenschap zich graag toeëigent.

Ook in de architectuurcultuur is ‘remix’ en ‘sampling’ een veel voorkomend verschijnsel. Als het modernisme er nog op uit was om oorspronkelijke vormen te bedenken, die los stonden van de geschiedenis of van de context, en die – veronderstellenderwijze – louter en alleen tot stand kwamen op basis van een rationele ontleding van de vereisten van het programma, dan heeft het postmodernisme de poort wijd opengezet voor een vormentaal die bol staat van verwijzingen en knipoogjes.

Sinds het einde van de jaren ’70 wordt het volstrekt aanvaardbaar geacht – en zelfs als zeer positief gezien – wanneer architecten niet ‘tabula rasa’ ontwerpen, maar juist inspelen op de historische en stedelijke context waarin ze bouwen, wanneer ze vormen gebruiken die echo’s oproepen uit het verleden, of die merkwaardige analogieën uitlokken bij de gebruikers (een gebouw ‘als een kei op het strand’, ‘als een meteor uit de ruimte’, ‘als een wolk van mist’, ‘als een ondoordringbaar woud’, etc.). Ook voor architecten zijn er software pakketten die toelaten te remixen en te samplen dat het een aard heeft. Daardoor verschuift het criterium van wat ‘goede’ architectuur is. Niet langer is alleen maar ‘goed’ wat – zoals in het modernisme – ‘origineel’ is. Architecten hoeven niet meer alles uit de kast te halen om met vormen te komen die absoluut ongezien, vernieuwend en oorspronkelijk zijn. Wel is het belangrijk dat hun manier van combineren iets toevoegt aan datgene wat bijeengebracht wordt. Wanneer men alleen maar reproduceert of kopieert, zonder dat uit de combinatie van elementen iets ontstaat dat meer is dan louter de som van de delen, dan heeft men niet erg veel bereikt. Dan heeft men enkel op een vrij mechanische manier wat dingetjes samengebracht die elk op zich misschien ooit een goed antwoord op een bepaalde vraag waren, maar die samen niet bepaald iets spannends of verrijkends opleveren. Inderdaad: remix levert niet per definitie kwaliteit op, maar in heel veel gevallen gewoon banaliteit.

Hoe zit dat dan met kwaliteit? Hoe herkennen we ze en waar komt ze vandaan? Voor mij heeft kwaliteit in architectuur te maken met de wijze waarop de remix gestalte krijgt. De creatieve architect is diegene die er in slaagt allerlei elementen en verwijzingen op zo’n manier bij elkaar te brengen dat het geheel een meerwaarde oplevert, dat er spanning in zit, dat er onverwachte, verrassende ervaringen door opgeroepen worden, dat er iets in de combinatie begint te resoneren, waardoor er een soort muziek in zit. Of die muziek rapkarakteristieken heeft dan wel klassieke snaren raakt, doet er niet zo erg veel toe. Of misschien juist wel: een architectuur die er in slaagt verschillende registers te bespelen en verschillende subculturen aan te spreken, een architectuur die meer antwoorden formuleert dan er eigenlijk vragen waren, een architectuur die intelligente sampling inzet om een meervoudig spel te spelen, dat is het soort architectuur waar we we echt voor willen gaan.

*tekst Hilde Heynen*





existenz

SOIREE CINE 23.11.2011 BEELDEN PIETER STEENS

MAROKKO EXISTENZ REIS 02.2012 BEELDEN CHARLOTTE HERMANS







# (T)HUISWERK

woning DM2 van David Driesen

**Thuiswerk is terug van weggeweest. Een rubriek over architecten die voor zichzelf bouwen en over hoe ze dit soms als een moeilijke oefening ervaren, dan weer als een natuurlijk proces aanvoelen. Voor deze editie gingen we langs bij David Driesen, vennoot bij dmvA-architecten uit Mechelen.**

Het statige huis staat onopvallend in de rij op de vesten van Mechelen. Het gebouw dateert uit 1865 en is onderdeel van de 19e eeuwse stadsuitbreiding die er is gekomen met het overdekken van de stadsgrachten. In dit verbouwde herenhuis woont David Driesen met zijn vrouw en vier kinderen, en op de bovenste verdieping was tot voor kort het bureau van dmvA-architecten ondergebracht.

De keuze voor Mechelen als uitvalsbasis was eerder praktisch, omdat de stad in het midden lag tussen de twee thuissteden van het koppel en centraal gelegen is tussen de grote steden van Vlaanderen. Hun eerste woonervaring in Mechelen was in een burgerwoning die ze gebruikten om in te experimenteren, maar toen de gezinsuitbreiding daarom vroeg werd er naar iets groter gezocht. Na een korte zoektocht in de omliggende verkavelingen bleek de aantrekking van de stad toch te groot. In die tijd had Mechelen het imago van probleemstad en was het geen evidentie om er als jong gezin te gaan wonen, maar de synergie van de stad was voor hen de reden om er te blijven wonen.

Het pand waarop het koppel hun oog liet vallen stond al 30 jaar leeg en was aan het verkrotten, maar toch waren er nog duidelijk elementen van de vroegere grandeur te bespeuren. Ook nu nog zien we bij het binnenkomen van de overdekte binnenplaats nog enkele ornamenten in verguld stukwerk.

De eerste jaren betrof het gezin enkel de bovenste twee verdiepingen, zodat de route naar boven nog langs een grote gebouwde leegte leidde. Het eerste idee voor de verbouwing was de toevoeging van een hedendaagse, moderne achterbouw zoals we die vandaag wel vaker zien in verbouwingsprojecten. De bestaande uitbouw zou afgebroken worden en plaats maken voor een soort lichtmachine die de achterbouwtypologie gebruikt om het gebouw nieuw leven in blazen. Echter, met de tijd groeide het besef dat dit soort ingreep te weinig met de context werkte. Door het gebouw te bewonen was er een begrip ontstaan van de werking en kwaliteit ervan en ook vanuit de gemeente kwam de vraag naar meer behoud. Bij een grondiger analyse werd het verschil in stijl en waarde tussen het voorste basisvolume en de achterbouw duidelijk. Zo rijpte het idee om beide op een andere manier aan te pakken. Het classicistische voorgebouw werd opgevat als een decor dat gerestaureerd werd en waaraan de architect zelf een hedendaagse layer heeft toegevoegd.

We starten ons bezoek op de bovenste verdieping waar tot voor kort het kantoor van dmvA gevestigd was. De ruimte is dan ook volledig uitgezuiverd en modern ingericht, enkel de houten spanten die de kamer doorkruisen herinneren aan het verleden. De vermenging van de werksfeer en de huiselijke sfeer werd door Driesen niet negatief ervaren. "Als jong architect ben je hyperambitieuus en word er dus meegedaan aan wedstrijden allerhande. Dit leidt vaak tot nacht- en weekendwerk, en dat was niet altijd gemakkelijk voor de medewerkers, aangezien de kinderkamers zich onder de bureauruimte bevonden. Toch had de constellatie ook zijn voordelen, zo gebeurde het geregeld, als het werk daarom vroeg, dat de medewerkers mee met het gezin aan tafel schoven." Met de recente verhuis van het bureau naar een oud pakhuis in het centrum van Mechelen vreesde Driesen deze disconnectie. "Ik had er even schrik voor, maar de dagelijkse fietstocht heen en weer is nu een welkom moment om even het hoofd leeg te maken na het werken, en ook voor de medewerkers is het handig dat ze niet meer met de onderburen moeten rekening houden." Bij het afdalen van de woning wordt de invloed van het verleden duidelijker. Op de tussenverdieping geeft een muurhoge kast, door Driesen zelf ontworpen, een identiteit aan de ruimte, en op de overloop tussen de twee onderste verdiepingen zien we een dubbelhoge spiegelwand waarachter de badkamer ligt. De wand is onderbroken door een patroon van horizontale snedes. Deze invulling vergroot de ruimte niet enkel, maar geeft ook een surrealistisch effect door het verknipte beeld, die de perceptie van de ruimte in een enkele oogopslag verandert. Deze trompe l'oeuil is een duidelijke verwijzing naar het verleden.

Op de benedenverdieping is de ornamentiek teruggebracht tot één specifiek tijdsframe en gerestaureerd. Deze oefening in terughoudendheid zou de scheppingsdrang van Driesen niet hebben vervuld, en dit is waar het achterhuis in het verhaal binnendringt. "In een huis dat enkel gerestaureerd is zou ik mij niet gelukkig kunnen voelen, in de aanbouw vond ik een plaats waar ik mijn spreekwoordelijk ei kwijt kon." Driesen wou een poëtische ruimte maken met een bijzondere ruimtelijke beleving en vond hiervoor inspiratie bij de grot van Plato. Door middel van bewegende wanden kan de kamer omgeturnd worden in een cleane, witte ruimte, waarin enkel langs boven een gefilterd licht valt. Het verleden wordt zo letterlijk van het heden gescheiden, met een bewust gebaar wordt afscheid genomen van de historiek. Het dak bestaat uit een horizontale glaspartij waarop stalen roosters liggen die als dakterras dienst doen. De mobiele wanden dragen ook verschillende functies. Zo kan de keuken van de leefruimte worden afgesloten, en wordt de achterwand in de wintermaanden voor het grote raam geschoven om te dienen als spouwmuur tussen de enkele beglazing en de ruimte. Als de zon erop invalt kan de wand worden opengeschoven om licht en warmte binnen te laten, of net dienen als zonnewering. De vloer en de keukenwand zijn rood uitgevoerd, de keuze voor deze basiskleur was niet zonder betekenis. "De achterbouw dateert uit het begin van de twintigste eeuw en is in een neostijl uitgevoerd. Rond deze tijd ontwikkelden zich echter ook de eerste ideeën voor het gebruik van zuivere







kleur in architectuur. Op de schilderijen uit het Bauhaus, maar ook in de werken van Rietveld bijvoorbeeld, vindt men deze rode kleur vaak terug.” Dit gebruik van kleur als materialiteit, en het onderzoek naar de invloed van kleur op de ruimtebeleving is een belangrijk thema in het werk van dmvA en voor Driesen is de rode kleur die van de passie.

Op de vraag of het een moeilijke ontwerp opdracht was, is het antwoord genuanceerd. “Op zich vind ik deze woning niet per se mijn interessantste project. DmvA is vooral bezig met een conceptuele, hedendaagse architectuur, terwijl bij dit soort verbouwing het programma zich eerder moet schikken naar de bestaande vorm, en niet omgekeerd. De jongere versie van mezelf had voor een volledige herbouwing van het achterste stuk gekozen, en waarschijnlijk had dat ook een goed resultaat opgeleverd. Deze keuze om het superhedendaagse los te laten was voor mij ook enkel mogelijk omdat ik mijn ideeën kon loslaten op de herinterpretatie van de achterbouw. Zonder deze ruimte zou ik mij ook niet gelukkig kunnen voelen in dit huis. Het invullen in plaats van herbouwen is het resultaat van een ontwikkeling als architect, en dit proces heeft ook zijn invloed gehad op ons verdere werk, waarin context een belangrijke noemer is.” Een voorbeeld hiervan is het recent opgeleverde project waarin het bureau een oud schoolgebouw ombouwde tot een modern badhuis met zwembad. De vervallen structuur werd op het dak versterkt met een kolom- en balkwerk dat de drager vormt van het zwembad. Op deze manier werd een moderne ingreep gebruikt om een gebouw te redden dat anders op vervallen aangeschreven was.



Hoewel Driesens vrouw ook architecte is, trad zij in dit project voornamelijk op als bouwheer en niet zozeer als ontwerper. Dit zorgde ervoor dat Driesen nagenoeg vrij spel had in het project. “Zoals altijd is dit ontwerp ontstaan uit de synergie tussen mij en mijn venoot, Tom Verschuere. Ontwerpen voor jezelf geeft de mogelijkheid om te experimenteren met minder voor de hand liggende elementen. Het gebruik van dat glazen dak met stalen roosters als terras, maar ook het doorgedreven inzetten van schuifwanden zijn hier voorbeelden van. Toch wordt een eigen ontwerp vaak op de achtergrond geschoven omdat het andere werk voorrang heeft.” Het project wordt door de architect niet als een afgeronde zaak beschouwd, eerder als een proces. Hoewel het woongedeelte als afgewerkt kan worden gezien, staat in de achtertuin nog een oud koetshuis met een oppervlakte van 200 m<sup>2</sup> waar het koppel nog plannen voor heeft. Het idee is om er op termijn een kangoeroe-woning in onder te brengen. “Dit idee komt voort uit de Scandinavische filosofie omtrent het omgaan met oudere familieleden. In plaats van de opvang extern te regelen, is zo’n woning bedoeld om de ouderen zelf op te vangen.” Aan de werkelijke bouw wordt nog even niet begonnen, omdat dit uiteraard een gevoelige materie is en het programma ook nog scherpgesteld moet worden. Zo zou het ook kunnen dat het gebouw binnen enkele jaren een kangoeroe-woning zou worden voor de opgroeiende kinderen in plaats van de ouders van Driesen.

Al bij al is dit project een interessante oefening in het zoeken naar evenwicht tussen behoud en vernieuwing. Waar grijpt de architect in? en waar restaureert hij? De terughoudende restauratie van sommige delen, wordt versterkt door de exuberante hedendaagsheid van de andere. Door de toevoeging van een hedendaagse layer aan het gebouw wordt de geschiedenis geen dwangbuis, maar net een verhaal waarin ook deze nieuwe invulling haar hoofdstuk heeft.

tekst Jeroen Kessels  
beeld Filip Dujardin en Frederik Vercruyse







**EXISTENZWEEK** staat dit jaar in het thema van [re] of alles waarbij net iets langer wordt stil gestaan bij wat was en wat nu moet zijn. Als kernwoorden hierbij kozen we voor: re-think, re-act en re-design. Deze belichamen volgens ons het omgaan met oud en nieuw en hoe wij als ontwerpers hiermee moeten omgaan. Het thema trekt zich dan ook door tot in de workshops, bv tijdens 'working with the masters' zullen oude infrastructures een nieuw leven worden ingeblazen. [re] is momenteel natuurlijk een hype, maar kom bv naar het debat 'dierbaar is duurzaam' en ontdek dat het meer kan zijn. We wensen jullie alvast een propvolle interessante week toe.

**AVOND IN GRANDEUR** op dinsdagavond kleden we ons op passend bij de grandeur van de oude directielokalen in jaren twintig stijl. De nodige hulpmiddelen worden voorzien in de vorm van een dansinitiatie lindy hop, wat whisky en sigaren en natuurlijk de bijhorende muziek.

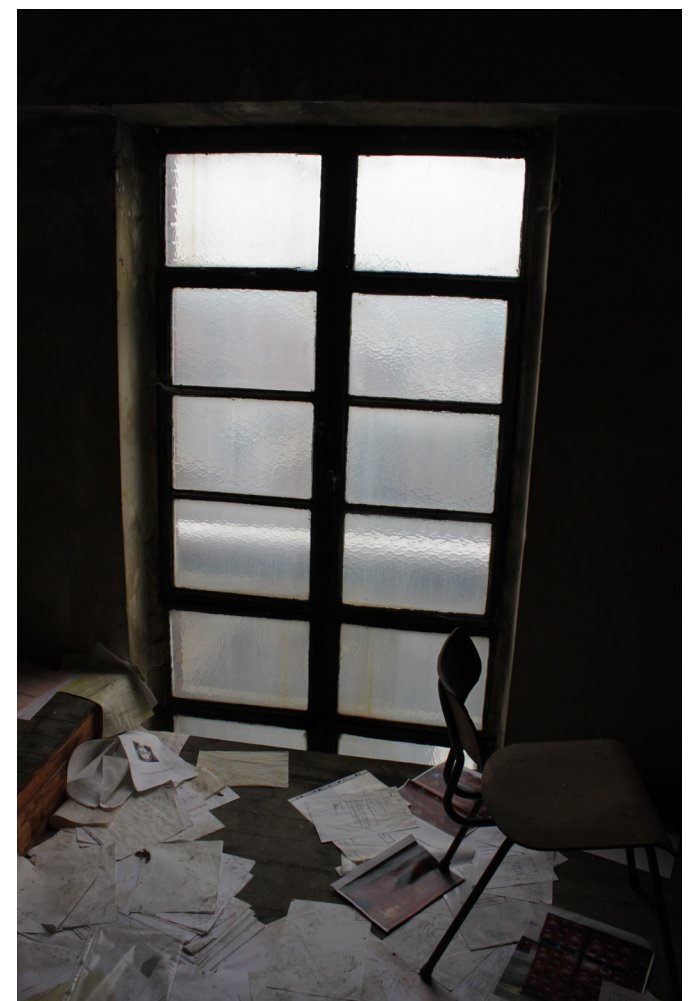
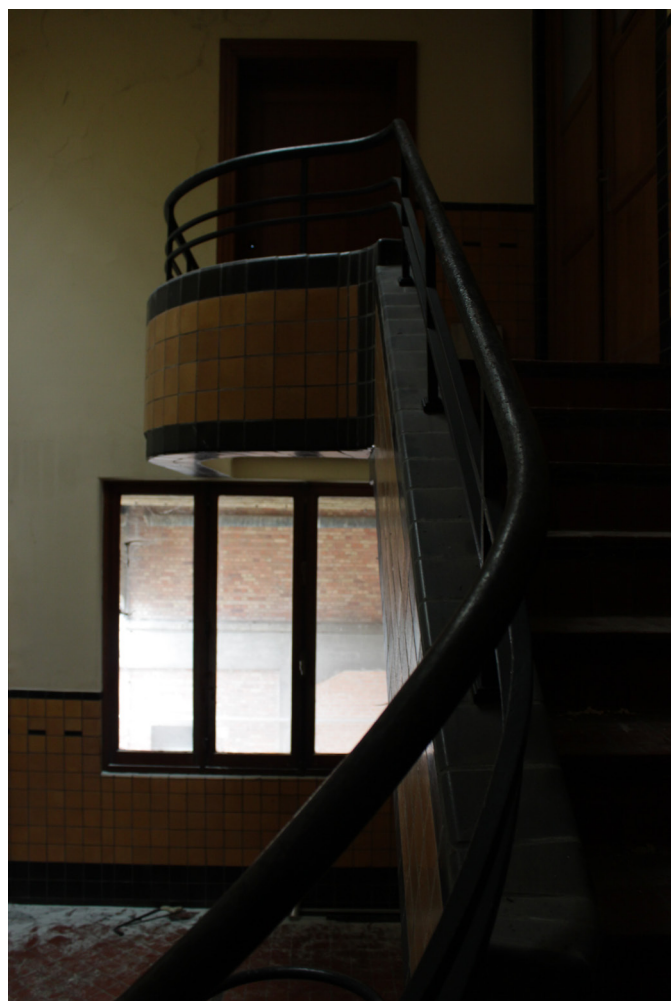
**LOCATIE** dit jaar palmen we de oude directiegebouwen van Stella in, gelegen aan de vaartkom waar inmiddels al een groot deel van de oude fabrieksgebouwen plaats hebben gemaakt voor het nieuwe. Binnenkomen doe je via de vaartkom door de grote poort, langs de buitenruimtes kan je dan tot op de eerste verdieping waar de activiteiten voornamelijk gaan plaats vinden.

**eet mee** elke avond na de laatste workshop en voor de eerste lezing kan er lekker gegeten worden. Maandag worden jullie bijvoorbeeld uitgenodigd bij Ibrahim en Fatima of dinsdag bij Jef en Maria. Elke avond zullen we bij een ander werelds koppel worden uitgenodigd om van hun cuisine mee te genieten. Eet je graag mee, bestel dan voor 16U de dag ervoor aan de toog. De hele dag door kunnen er ook lekkere soepen, zoetigheden en warme dranken besteld worden aan de toog.

**kom ook luisteren** naar een optreden of performance dat elke avond net na het eten zal plaats vinden in het midden van de gang. Muziek, poëzie, ... alles kan aan bod komen.

**kijk naar film** als het weer het toelaat, zal elke avond na het eten een inspirerende en opvallende documentaire geprojecteerd worden, in de koer.

**deel je boeken** met anderen, neem alle boeken mee die je reeds hebt uitgelezen en kom ze ruilen! In de leeskamer kan je je boek in de kast plaatsen en een nieuwe nemen.







[re]

think  
act  
design



existenzWEEK  
vaartkom, grote poort  
leuven

# existenzWEEK van 18 tot 23 maart

Z

M

D

W

D

19u

wij ontvangen u graag in de oude directiegebouwen met een hapje en een drankje. om 20u30 zal de week officieel worden ingehuldigd door existenz en asra

## openingsreceptie

- 12u** skippen met Arne  
actief de dag beginnen met onze eigen ropeskippinggoeroe  
tot 13u
- 13u** lunchbox  
tot 14u
- 14u** concreet, creatief beton  
beton hoeft niet altijd recht te worden bekist, experimenteren met soepele bekisting opent perspectieven  
tot 18u
- 16u** origami, lampen plooiën  
structureel plooiën met een simpel blad papier levert je een knappe design lamp op  
tot 16u
- 16u** reCycle, mobiel machien  
we blazen oude fietsonderdelen een nieuw leven in door ze te bewerken tot een dynamische installatie  
tot 18u
- 19u** PT-architecten vertelt  
tot 20u
- 19u** Marcel Smets vertelt  
tot 20u
- 21u** comedy night  
Laat je aan het lachen brengen door de stand-up comedians van dienst met een zwaar biertje in de hand

- 12u** skippen met Arne  
actief de dag beginnen met onze eigen ropeskippinggoeroe  
tot 13u
- 13u** lunchbox  
tot 14u
- 14u** passiefbouw  
zet de theorie eens om in de praktijk en bouw mee aan een duurzame houtskeletbouw wand  
tot 18u
- 16u** maakbare mode  
met naald en draad vormen we oude kleren om tot nieuw hippe kledingstukken en accessoires  
tot 16u
- 16u** urban woorden  
poëzie hoeft niet altijd in de klassieke vorm, het kan ook anders met slam, spoken word of zelfs hiphop  
tot 18u
- 19u** debat: dierbaar is duurzaam  
tot 21u
- 21u** dansinitiatie:  
let's do the lindy hop  
op muziek uit de jaren twintig dansen we uitgedost in outfit tot in de vroege uurtes

- 12u** skippen met Arne  
actief de dag beginnen met onze eigen ropeskippinggoeroe  
tot 13u
- 13u** lunchbox  
tot 14u
- 14u** working with the masters  
tijdens deze workshop ontwerpen studenten en architecten samen in groep rond een actueel thema. Dit jaar zullen verlaten/vervallen verkeersinfrastructuur onder de loep genomen worden en hoe we deze kunnen herdefiniëren  
tot 18u
- 20u** I/O-architecten vertelt  
tot 20u
- 20u** Neutelings-Riedijk vertelt  
tot 21u
- 21u** quiz: allerslimste archi  
in teams van maximum 6 personen zal er gestreden worden om de eeuwige roem van allerslimste archi

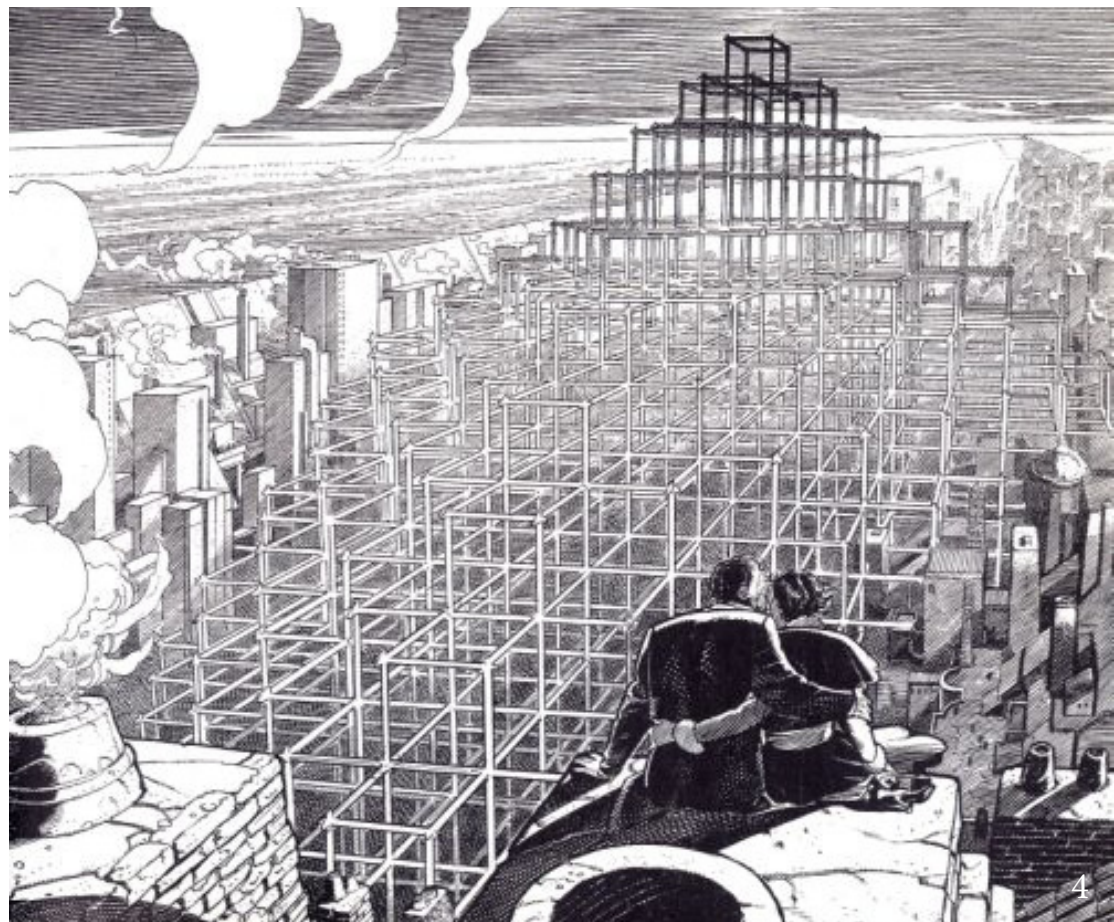
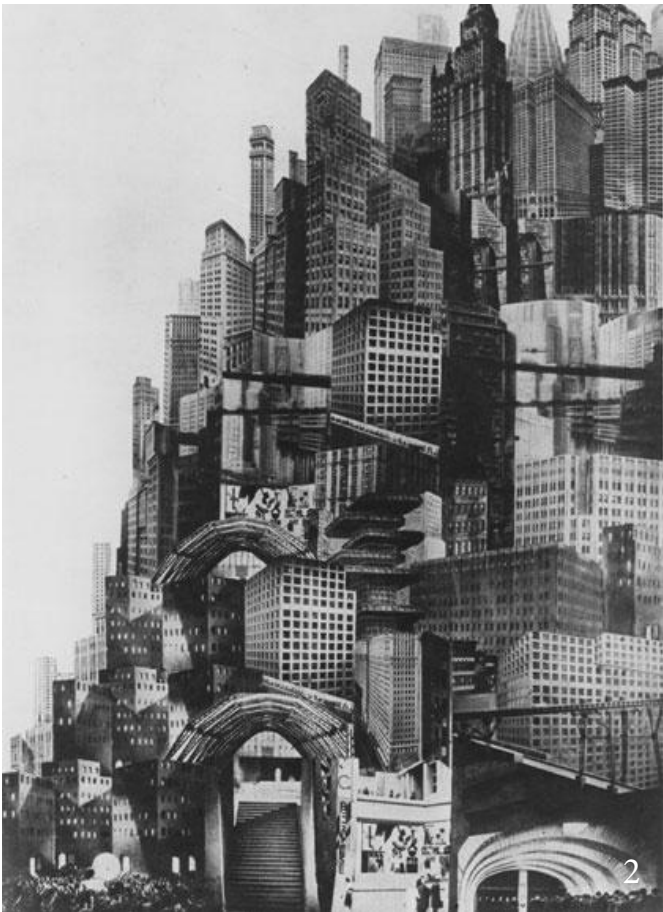
- 12u** skippen met Arne  
actief de dag beginnen met onze eigen ropeskippinggoeroe  
tot 13u
- 13u** lunchbox  
tot 14u
- 14u** projection mapping  
computer, projector en een archi, meer is er niet nodig om de ruimte rondom te transformeren  
tot 18u
- 16u** pinhole camera  
kom kennis maken met fotografie in zijn puurste vorm en maak een eigen camera from scratch  
tot 16u
- 16u** veggie koken  
in drie 'wereldse' gangen ontdek je koken zonder vlees en de gemaakte gerechten eet je nadien gewoon op  
tot 18u
- 19u** Eames: wat is design?  
stad&architectuur lezing:  
Anouk Vogels  
tot 22u

21u

## cocktailfeest

we eindigen onze week in stijl met het legendarische cocktailfeestje







# VERBEELDE STEDEN

De stad heeft de voorbije eeuw in verschillende media een symbolische waarde gekregen. Soms utopisch en soms dystopisch, verontrustend en kritisch. Ze worden gebruikt als scène voor een toekomstige samenleving of verbeelden een droomwereld waarin de wetten van de wetenschap overboord gegooid worden.

## 1 EMERALD CITY (1900)

Deze stad uit de Wizard of Oz lijkt een perfecte, schitterende plek van glas en juwelen. Eens in de stad aangekomen moet je een groene bril dragen, zogezegd om je ogen tegen de schittering van de stad te beschermen. Eigenlijk is het een truc van de tovenaar. De film wordt door sommigen als een politieke allegorie beschouwd en de Emerald City zou dan een metafoor zijn voor Washington D.C. en de groene Amerikaanse geldbriefjes.

## 2 METROPOLIS (1927)

Metropolis fungeert als een waarschuwing voor wat een ongebreidelde industrialisatie teweeg zou kunnen brengen. De futuristische megapolis gebaseerd op het New York van 1924 doet modernistisch en ietwat Art-Deco aan. In de overgang van een utopisch paradijs naar een nachtmerrie van ontmenselijking en dystopie geeft Fritz Lang zijn vrees voor de toekomst weer. Hij laat menselijke krachten botsen, verblind door een onstuitbare drang naar uitbuiting.

## 3 GOTHAM CITY (1940)

Het donkere Gotham City is voornamelijk bekend geworden door de strips en films over Batman, maar was daarvoor al het decor voor strips van DC. Doorheen de jaren verschilden de bouwstijlen al eens en momenteel wordt de stad geportretteerd als een mengeling van Art Deco, Neogotiek en Postmoderne architectuur. Iconische beelden zoals waterspuwers worden gecombineerd met imposante wolkenkrabbers. Wat steeds terugkomt is het stedelijk verval, de donkere atmosfeer is het belangrijkste element.

## 4 LES CITES OBSCURES (1980)

De duistere steden is een stripreeks van François Schuiten en Benoît Peeters die zich afspeelt op een hypothetische Tegenaaarde gelegen aan de andere kant van de zon. Deze wereld kwam tot stand door een zogenaamde alternatieve geschiedenis, waarbij andere technologische en architectonische paden gevolgd werden dan op onze aarde. De stijl is rijk en gedetailleerd en de steden worden gekenmerkt door gigantische wolkenkrabbers. Elke stad is geënt op een andere kunststroming, zoals bijvoorbeeld de Art Nouveau of Bauhaus.

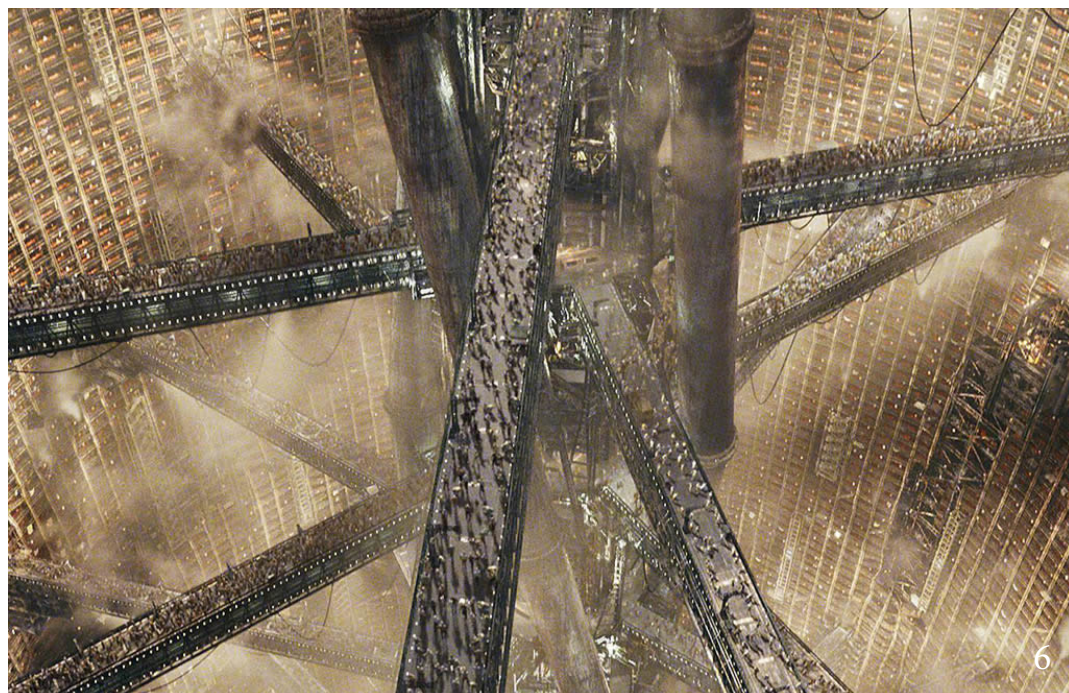
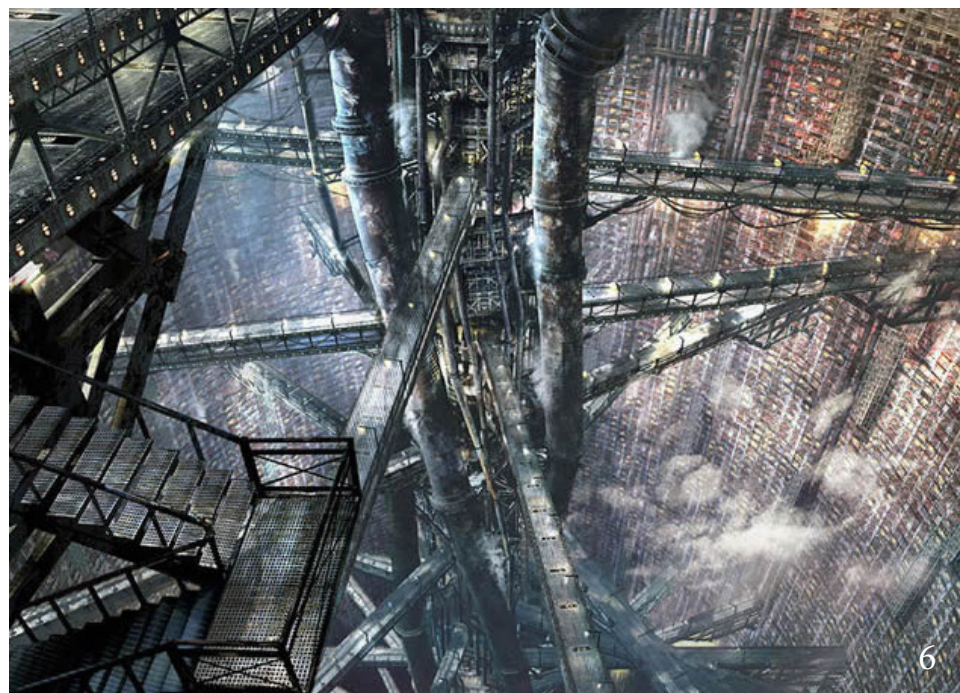
## 5 GALACTIC CITY (1997)

Een stad die een hele planeet (Coruscant) bedekt, dat is Galactic City. Ze verscheen voor het eerst in de vierde Star Warsfilm en wordt er gezien als het centrum van het universum met toepasselijke hyperspacecoördinaten (0,0,0). Door deze strategische ligging binnen het heelal en de omvangrijke populatie, gaan belangrijke handelsroutes dwars door de planeet. Het racistische politieke klimaat dat mensen favoriseert boven andere rassen zorgt voor ghettovorming, misdaad en opstanden.

## 6 ZION (1999)

Zion is een stad uit de Matrixtrilogie, vier kilometer onder het aardoppervlak gelegen en cilindrisch opgebouwd. Ze is het laatste toevluchtsoord voor de mensheid en heeft tal van verdedigingsmechanismen om haar te beschermen voor aanvallen van de machines.

tekst Margot Proesmans





## DE KRACHT VAN DE PLAATS: OPENBARE RUIMTE IN DE NETWERKMAATSCHAPPIJ

In het cultuurfilosofische discours van vandaag wordt de wereld meer en meer als een opeenstapeling van netwerken gezien. De economische en sociale globalisering is met de expansie van het internet uitgemond in een globaal netwerk. Een van de grootste motoren van deze verandering is uiteraard de communicatietechnologie die ervoor heeft gezorgd dat onze kenniseconomie hoe langer hoe minder plaatsgebonden is, de treincoupé is het kantoor van de eenentwintigste eeuw.

Het ontwikkelen van de sociale netwerken op het internet heeft ervoor gezorgd dat ook sociale interactie haar ruimtelijke dimensie lijkt te zijn kwijtgespeeld. Sociale interactie heeft voortaan als enige en voldoende voorwaarde de aanwezigheid van een computer, een poort die toegang verschaft tot het netwerk. Deze nieuwe maatschappij heeft steeds minder nood aan de stad als centrum van accumulatie, als plaats voor oprechte uitwisseling. De definiërende eigenschap van een netwerk is dat het geen centrum heeft, geen plek waarvan het afhangt voor zijn voortbestaan. De stad is niet langer het centrum van zijn periferie, maar een knoop in het globale weefsel dat zich in cyberspace situeert. Dit leidt uiteindelijk tot een identiteitscrisis, de stad wordt het decor voor een gespeeld, overdreven stedelijk leven, waarin ze zichzelf moet omvormen tot een aaneenschakeling van ervaringen, scènes en scenario's: de plek waar yuppies hun koffie kunnen drinken terwijl de gezinnen op uitstap genieten van het waterfront.

De verandering van de stad in een soort themapark werd reeds in gang gezet door de new town developments in het Amerika van de jaren '60, toen de eerste waterfronts herontwikkeld werden tot een stedelijk toneel. Ook Rem Koolhaas kwam tot een gelijkaardige vaststelling in *Delirious New York* uit 1978, waarin hij onder andere Coney Island deze eigenschap toedicht.

Deze evolutie is inderdaad al uitvoerig beschreven, en ook over de netwerkmaatschappij is al tot in den treure geschreven, en dit vaak 'from the outside, looking in'. Het lijkt echter aangewezen om deze geschiedschrijving over te laten aan de generatie na ons, die van jongs af aan is opgegroeid met en in het globale netwerk. Een interessanter onderwerp binnen dit thema is dan ook dat van de openbare ruimte, en hoe deze nog kan ingezet worden in de gedecentraliseerde maatschappij.

### VRAAGSTELLING

Is er binnen het global network nog plaats voor centraliteit? Het lijkt een contradictio in terminis, maar een kijk naar het wereldtoneel leert ons dat er hiervoor toch nog mogelijkheden zijn. De kracht van sociale netwerken is dat ze sociaal contact loskoppelen van ruimte en zo mensen van over de hele wereld met elkaar in contact brengen, maar bijvoorbeeld ook sociale

interactie mogelijk maken op plaatsen waar dit in de openbare ruimte niet mogelijk –of verboden– is. In deze kracht ligt echter ook een zwakte, de netwerkmens heeft van nature namelijk de neiging om binnen de overvloed aan informatie en connecties op het internet op zoek te gaan naar de eigen interesses, en dus automatisch naar een soort bevestiging van het eigen gedachtegoed. Door in te haken op bepaalde netwerken worden 'storende' meningen uitgefilterd, het is dan ook geen wonder dat personalisering een van de toekomsttrends is van het internet. Niet enkel reclame wordt op maat gesneden, maar ook de zoekresultaten van Google worden aan de persoonlijke smaak aangepast. Dit heeft tot gevolg dat op het internet zelden een echte consensus kan ontstaan, discussies worden ofwel agressief op de spits gedreven, ofwel kan men er gewoon voor kiezen om uit de discussie te stappen omdat er geen enkele fysieke connectie is. Ondanks de overvloed aan informatie heeft het internet dus de neiging om clusters van meningen te vormen zonder onderlinge kruisbestuiving. Hoewel het op het net wemelt van de fora, heeft het forum zoals dat in de Griekse polis functioneerde nog geen plaats gevonden in het netwerk en misschien ligt in deze lacune de rol van de openbare ruimte in de hedendaagse stad. Niet als centrum van economische accumulatie, maar als forum in de originele betekenis van het woord, een plaats waar de bewoners van de polis samenkomen om via discussies tot een gemeenschappelijk discours te komen. Terug naar de oorsprong als het ware.

### DE ARABISCHE LENTE EN OCCUPY WALL STREET

Een kijk op de geschiedenis lijkt deze these te ondersteunen, het collectieve geheugen van de mensheid heeft zich altijd sterk geënt op plaats en ruimte. Grote historische gebeurtenissen zijn verbonden met een specifieke plek, plein, strand, baai, scheidingsmuur,... en krijgen vaak een gebouwd monument ter herdenking. Even leek het alsof Ground Zero de laatste dergelijke plaats zou zijn, dat de global network geen mogelijkheid meer bood voor ruimtegebonden sociale ontwikkelingen, maar recente gebeurtenissen op het wereldtoneel hebben dit idee ontwricht.

In de lente van 2011 stond de Arabische wereld in brand. Land na land ontstonden massale straatprotesten die elkaar sterkten in hun doel: out with the old, in with the new! Het einde van de dictatuur en een roep om vrijheid en democratie. Deze ideeën konden ontkiemen op sociale netwerksites zoals facebook en twitter, maar kregen pas gewicht toen mensen effectief het openbare domein introkken met hun eisen. Het internet is vooralsnog een plaats van communicatie en niet van daden. Ideeën kunnen er ontstaan, maar de kritische massa die nodig is voor de uitvoering ervan wordt nog altijd makkelijker bereikt via persoonlijk contact. In het geval van Egypte begon het sneeuwbaaleffect pas toen mensen naar Tahrir

(betekent vrijheid) Square trokken om hun ongenoegen te uiten. In een mum van tijd was het plein uitgegroeid tot een heuse stad binnen de stad met gebedsplaats, ziekenhuis, en ook een aparte enclave voor de bloggers. Het netwerk had zijn uitstulping dus terug geïntegreerd, maar niet zomaar. Het plein was geen verdichting van het netwerk, maar werd er het centrum van, de plaats waar de verschillende knopen samenkwamen en de kritische massa vormden die verandering inluidde, dat is de kracht van de openbare ruimte.

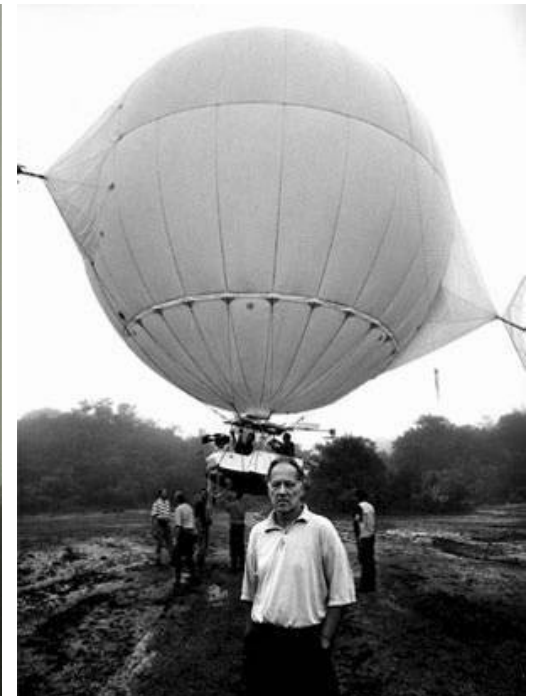
Met het vooruitschreden van de protesten in de Arabische wereld begon ook in het Westen iets te bewegen. In het begin van de zomer ontstond in Spanje de beweging van de indignados, maar deze werd als snel gemarginaliseerd door de media wegens niet vatbaar in een slogan. Hetzelfde gebeurde in het begin met Occupy Wall Street in New York, dat werd afgeschilderd als een stelletje doelloze hippies. Deze vermeende doelloosheid is echter een van de kenmerken van het netwerk, maar naarmate het protest aan massa won gebeurde ook hier een gelijkaardig proces als in Egypte. Op het plein ontstond een representatieve mix van de bevolking, van gezinnen met jonge kinderen over bouwvakkers met schaftpauze tot ontslagen managers. Deze mensen brachten allemaal hun eigen ideeën en invloeden mee en deze werden op Liberty Plaza geaccumuleerd in een consensus.

Opnieuw tekent zich hier de kracht van de publieke ruimte af, de plaats waar de sociale orde gevestigd maar ook dooreen geschud wordt. Hierin ligt een fundamentele opdracht voor ons als ontwerpers, namelijk het maken van pleinen en straten waar iedereen zich op kan enten, en niet enkel de lucky few. De evolutie naar dit soort exclusieve openbare ruimte werd de afgelopen jaren uitvoerig gedocumenteerd door architectenbureau Interboro in hun 'arsenal of exclusion/inclusion', waar verderop in *Unité* nog uitgebreid op wordt ingegaan. Ook op Liberty Plaza was dit arsenaal aanwezig. Zucotti park, zoals het plein officieel heet, is in feite eigendom van een bedrijf en was dus in theorie geen openbare plaats. Door een speciale provisie in het bestemmingsplan moest het park echter dag en nacht openblijven, in tegenstelling tot de publieke parken, hierdoor was deze private plaats ironisch genoeg perfect om het protest te huisvesten. Toch werd dit privaat statuut uiteindelijk gebruikt om het plein te ontruimen in de hoop de beweging te ontwrichten. Op dit punt werd echter de kracht van de synergie tussen netwerk en openbare ruimte duidelijk. Ideeën die gerijpt waren in cyberspace vonden hun kritische massa op een plein. Toen dit plein ontruimd werd nam het netwerk haar taak terug over. De tijdelijke centraliteit had de bedrading echter voorgoed veranderd, het netwerk werd ditmaal gebruikt om de consensus te verspreiden en nieuwe plaatsen van centraliteit te creëren. Steden als Baltimore, Washington, LA en nog vele anderen volgden in de voetsporen van New York. Nooit werd een duidelijk eisenprogramma of mooi afgelijnde boodschap de wereld ingestuurd, dat was ook niet het punt, de openbare ruimte en het heroveren ervan was het punt. Voor een periode van enkele weken werd de democratie terug ingevoerd in het hart van het kapitalistische systeem. De stad was even geen decor voor opgeblazen stedelijkheid, maar het epicentrum van een oprechte sociale beweging. Ook in de Arabische wereld was het protest vaak geënt op een specifieke ruimte in het stedelijk weefsel.

Dat is de kracht van de plaats, waar bewegingen zichzelf tegenkomen en zich van de eigen omvang bewust kunnen worden. Waar de afkeer van het internet voor consensus tijdelijk wordt opgeheven en het forum zijn betekenis herontdekt.







## HET LUCHTSCHIP

Het beeld van het luchtschip drijft al lang in het collectieve geheugen. Minds de ramp met de Hindenburg verdween de algemene ambitie en waren er weinig innovatieve ontwerpen. De Aeromodeller I van Panamarenko is een prachtig kunstwerk, een luchtschip met waterstof, dat hoewel het nooit heeft kunnen vliegen, wel degelijk ervoor gebouwd was.

Vandaag zet Lieven Standaert met de Aeromodeller II die droom verder, met zijn ontwerp voor een niet vervuילend, autonoom, nomadisch luchtschip dat op waterstof vertrouwt om in de lucht te blijven en om zich voort te bewegen. Het schip kan zijn anker uitgooien en gebruikt dan zijn propellers om met windenergie opnieuw waterstof te maken. Het is een levenswerk.

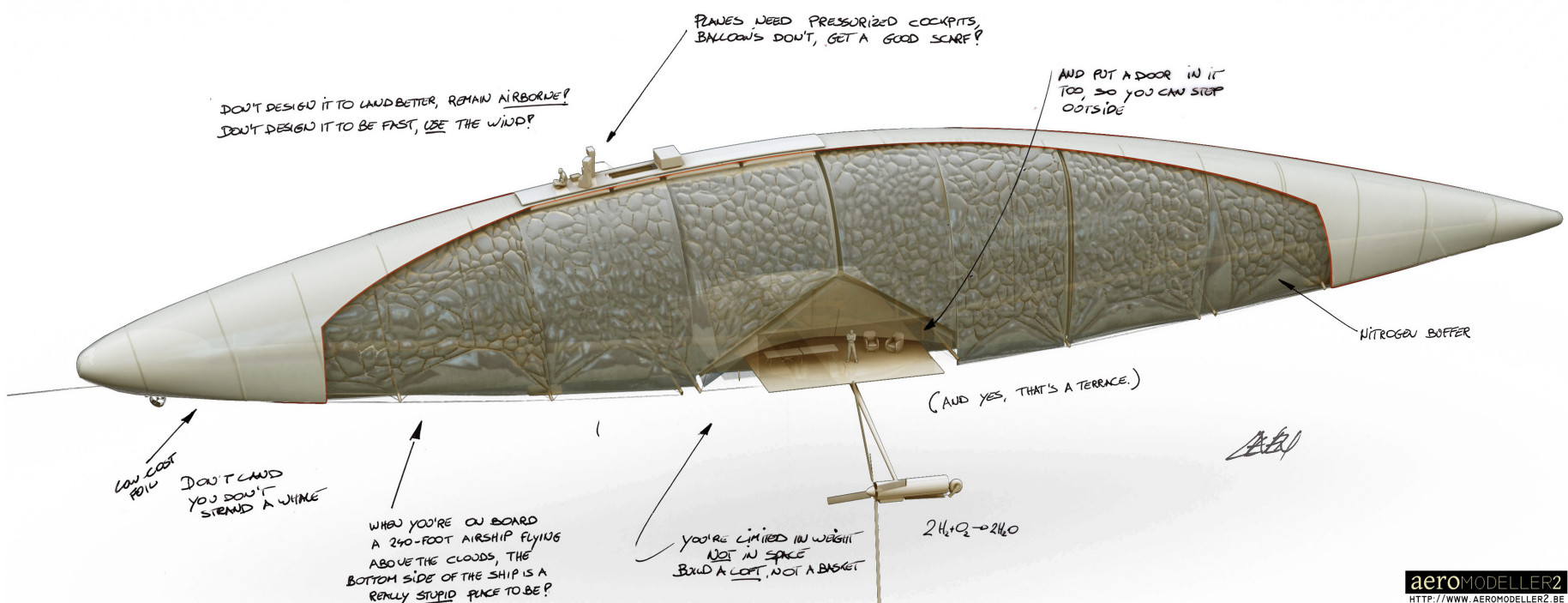
Boven alles spreekt de poëzie van het luchtschip uit zijn project, als een zeilschip in de lucht zou het de wereld kunnen rondzweven.

Een poëzie die ook spreekt uit de beelden van 'The White Diamond', een documentaire uit 2004 van Werner Herzog, waarbij hij op een magnifieke manier de vluchten, perikelen en levensgeschiedenis in beeld brengt van luchtvaartingenieur Graham Dorrington. Die bouwde een traanvormig luchtschip dat kan ingezet worden om het tot nu toe zo goed als niet onderzochte bladerdek van het regenwoud te onderzoeken. Beide ontwerpers tonen een grote passie voor hun werk.

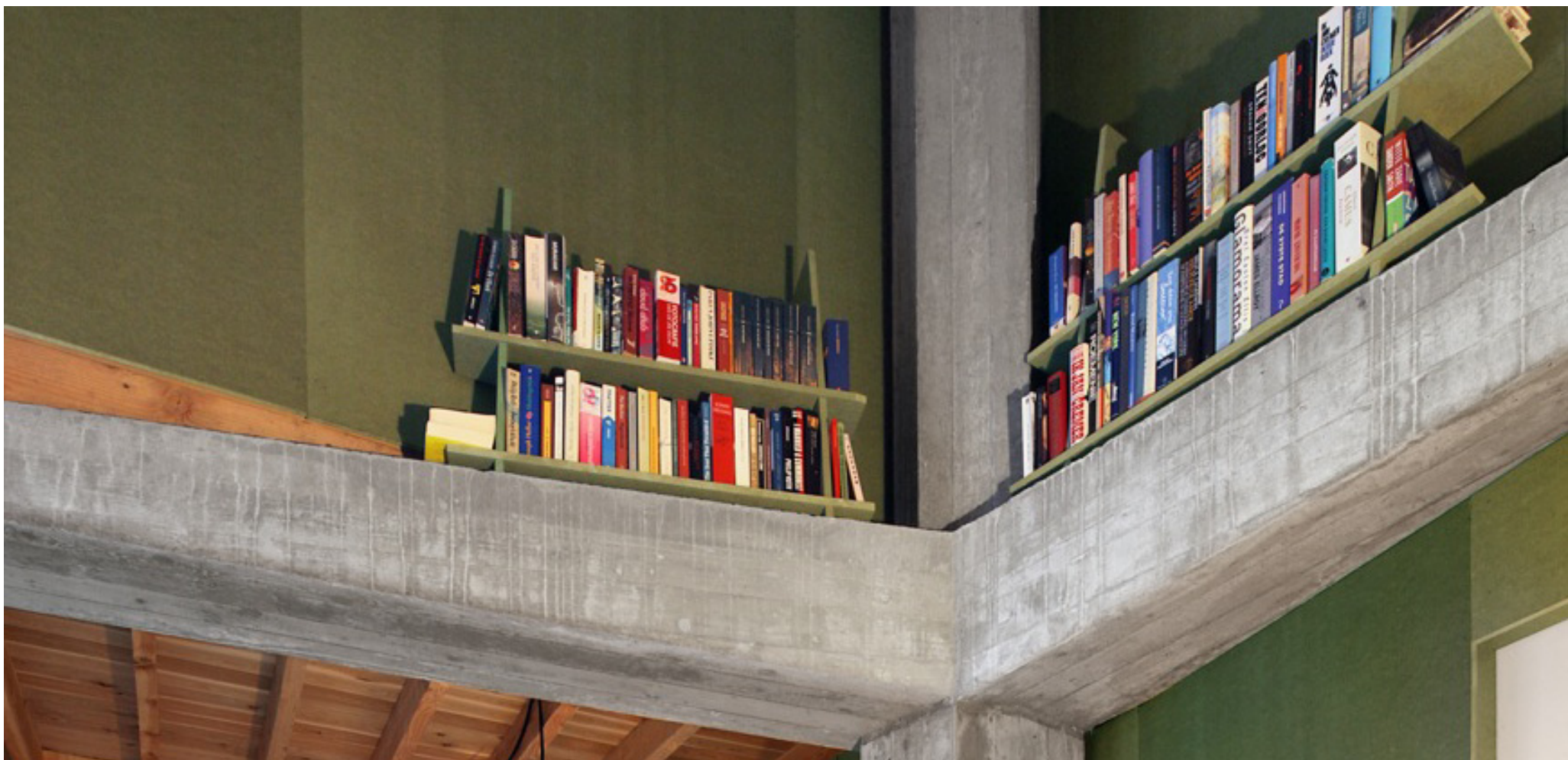
Het is vaak een heel technisch proces, keer op keer testen en berekenen. Maar de manier waarop Lieven Standaert

zijn project uitbeeldt met zijn tekenen en modellen, en de manier waarop het luchtschip van Graham Dorrington in beeld wordt gebracht is een dagelijkse bron van inspiratie. Op een speech bij een tentoonstelling over Panamarenko concludeerde Paul Morrens: "Zolang er onder ons nog mensen zijn zoals Panamarenko, die de bende leerling-tovenaars bezweren en Icarus van de val redden om hem in een geluksvogel om te toveren, maakt de toekomst van de vrije mens nog een kans".

tekst Pieter-Jan Peeters  
beeld Werner Herzog en Lieven Standaert







## Bern Heim Beuk ARCHITECTEN DE VYLD- DER VINCK TAILLIEU

Natuur in een woning betrekken wordt meestal vertaald in het gebruik van verdiepingshoge glaspartijen aan de groene zijdes van de woonst. Sommige architecten gaan een stapje verder door een boom in het bouwvolume in te sluiten als pars pro toto voor de volledige natuur. Nemen we als voorbeeld het Jodlowa House van PCKO Architects. Zowel de grote raampartijen als de geïntegreerde boom zijn aanwezig, maar hierbij stopt dan meteen ook elke referentie naar de natuur.

Architecten De Vylder Vinck Taillieu zetten wel door. De idee van de boom werd uitgebreid opgenomen in hun concept van de nieuwbouwwoning Bern Heim Beuk. Op het te bebouwen perceel werden ze geconfronteerd met drie oude, rijzige beuken. Deze waren door hun schaal zo

sterk aanwezig op het kleine perceel dat hun voorkomen de eigenheid van de plek bepaalde. DVVT, die trouwens altijd met veel aandacht voor de ruime context werken, besloten daarom om de drie beuken te bewaren en zelfs aan te vullen met een vierde “beuk”. Een kolom in beton, de stam, zou met behulp van verspringende takken de draagstructuur vormen voor de volledige woning. Alles is aan deze artificiële stam opgehangen, de buitenwanden zijn bijgevolg niet dragend. Van de drie originele bomen zou er één binnen de bouwzone terecht komen. Zo staan er uiteindelijk vier bomen op het perceel: twee vrijstaande bomen en twee bomen binnen het bouwvolume.

Ook op het vlak van materialiteit werd naar de bomen gerefereerd. In plaats van voor een traditionele opbouw te opteren koos men voor een houtstructuur die afdraagt op de betonnen kolom. Enerzijds verwijst het hout terug naar de drie bomen, anderzijds is het praktischer om met houten elementen rond een boom te bouwen dan op de traditionele manier. De betonnen boom mag dan wel niet uit hout bestaan, als gevolg van zijn houten bekisting verwijst de textuur van het betonoppervlak toch weer naar het concept. Wat deze textuur interessant maakt is dat er op elk niveau een verschillende houtsoort gebruikt werd

als bekisting, zodat er telkens een andere tekening wordt weergegeven. De draagstructuur is qua opbouw trouwens ook op elk verdiep anders. De takbalken oriënteren zich in functie van de organisatie van ruimtes en vides.

De gevel is een verhaal op zich, maar past in zekere zin ook in het concept. Het gebouw is eigenlijk gepland als halfopen bebouwing, maar momenteel is ze dus nog vrijstaand. Hierdoor moest een wachtgevel opgetrokken worden en deze is, quasi per definitie, met leien afgeschermd. DVVT bleven niet bij de pakken zitten en ze hebben van dit probleem een troef gemaakt. Deze gevelbedekking werd op de andere gevels verder gezet om zo een homogeen uiterlijk voor de hele woning te bekomen. Door te spelen met de leien lijkt de gevel een dynamische historiek te bevatten. Door het weglaten van leien wordt de onderliggende schil blootgelegd. Aan één zijde zijn geen leien geplaatst zodat het gebouw nog onder constructie lijkt te zijn. Op andere plaatsen zijn er door het weglaten van leien gaten ontstaan, alsof het gebouw ze in de loop van de tijd verloren heeft. Hierachter zijn dan ramen geplaatst.

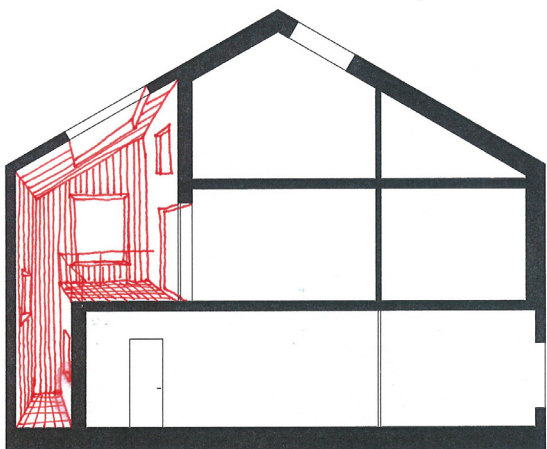
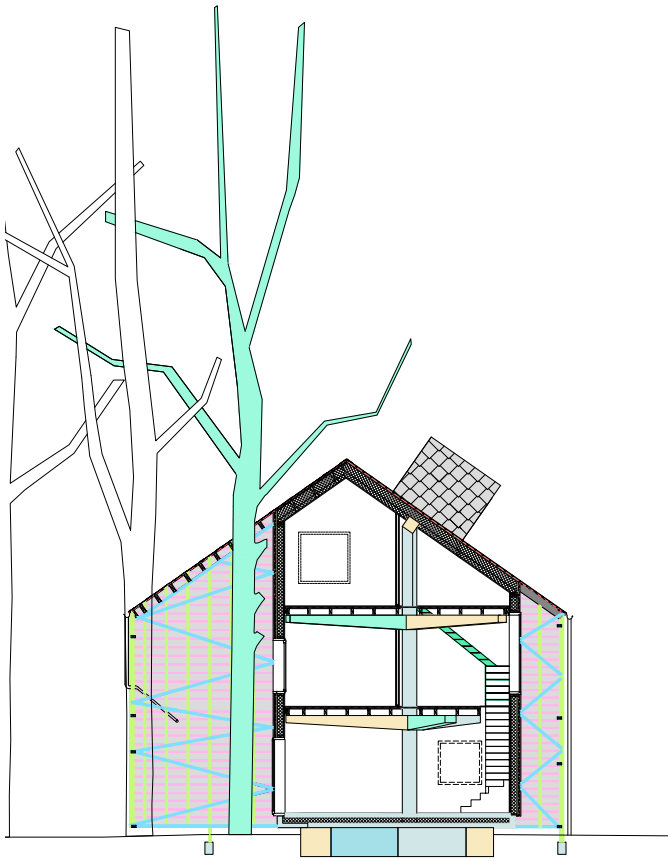
Eigenlijk werkt het huis volgens het box-in-box principe. De leien zijn namelijk een buitenschil die losstaat van de binnenschil waardoor je een spatie tussen de twee creëert. Zo is de tuinkamer met de inpandige boom tot stand gekomen. De hoofdreden voor deze ingreep was echter een financiële. Het budget van de toekomstige bewoners was namelijk te laag om aan het minimum verplicht te bouwen volume tegemoet te komen. De oplossing van DVVT was een opsplitsing in een buitenvolume dat voldoet aan de verplichte afmetingen en een binnenvolume dat betaalbaar bleef. Een bijkomend voordeel is dat er nu in functie van het heersende klimaat kan beslist worden in welke schaal er geleefd wordt. Bij aangenaam weer kan het volledige volume genuttigd worden. In de winter wordt de buitenschil afgestaan, wat in een kleiner te verwarmen volume resulteert. Men kan spreken van een flexibele leefruimte die uitbreidbaar is met extra lagen.

Architecten DVVT hebben dus met succes de link tussen het interne en het externe gelegd. Een geheel van binnen- en buitenruimtes met binnen- en buitenbomen is het resultaat. De context is onderdeel van het project geworden.

tekst Tom Van Oudendijk  
beeld Filip Dujardin, DVVT











## Atelier Vlaams Bouwmeester NU Architectuuratelier

**“Onze werking heeft geen kantoorruimte pur sang nodig maar eerder een atelieromgeving, een non-senseplek waar het nadenken over architectuur en bouwcultuur daadwerkelijk wordt getest en getoond, en dit aan de hand van kleinschalige inhouse activiteiten zoals workshops, seminars, jury’s, galeriepresentaties en lezingen...”**

Dit uitgangspunt om de zichtbaarheid van de activiteiten van de Vlaams Bouwmeester te vergroten, vormde de aanleiding voor de realisatie van het Atelier Vlaams Bouwmeester in de Ravensteingalerij in Brussel. Dagelijks stromen zo’n 17.000 voorbijgangers doorheen deze passage uit 1958 die de verbinding vormt tussen boven- en benedenstad. De opzet van het atelier Vlaams Bouwmeester is dan ook de aandacht te trekken van deze stedelijke massa en hen kennis te laten maken met de rol van het bouwmeesterschap. Het atelier fungeert als “een open huis voor de stad” waarbij de grote glazen vitrine uitnodigt om de tijdelijke exposities te bezoeken of zelfs om deel te nemen aan de talloze workshops die na de kantooruren worden georganiseerd. Deze intenties van het atelier spelen in op de recente pogingen om de galerij niet louter als shortcut tussen station en bovenstad maar ook als bestemmingsruimte te beschouwen.

De opdracht voor de herinrichting van deze leegstaande handelsruimte werd via een wedstrijd toegekend aan NU Architectuuratelier. Dit jonge bureau, onder leiding van Armand Eeckels en Halewijn Lievens, besloot de zeven traveeën tellende ruimte op te delen in verschillende deelruimtes door gebruik te maken van verschillende soorten flexibele wanden. Op deze manier ontstaat er een ruimte die fungeert als een open veld en die in een mum van tijd omgevormd kan worden van één lange ruimte naar een sequens van compartimenten met variërende activiteiten die voorbijgangers intrigeren en hun een halt toeroepen.

De eerste twee traveeën kunnen worden gebruikt als voorstellingsruimte voor jury’s, lezingen of presentaties. De ruimte biedt plaats aan een vijftigtal personen en is de enige deelruimte (op het archief na) die indien nodig aan het oog van voorbijgangers onttrokken kan worden. Het conflict tussen publiek en privé dat ontstaat door de organisatie van een gesloten voorstelling achter een vitrine langs de intens gebruikte passage wordt geaccentueerd door, op zijn Vlaams, gebruik te maken van een gordijn. In de twee traveeën naast de voorstellingsruimte kunnen exposities, vergaderingen en workshops plaatsvinden. Inschuifbare wandsystemen en plooiwanden doen dienst als scheiding tussen de traveeën en als frame waaraan beelden en plannen opgehangen kunnen worden. Roterende bibliotheekkasten vormen de grens tussen deze multifunctionele ruimte en de leeshoek. Tal van tijdschriften en boeken over kunst en architectuur zullen hier binnenkort door iedereen geraadpleegd kunnen worden.

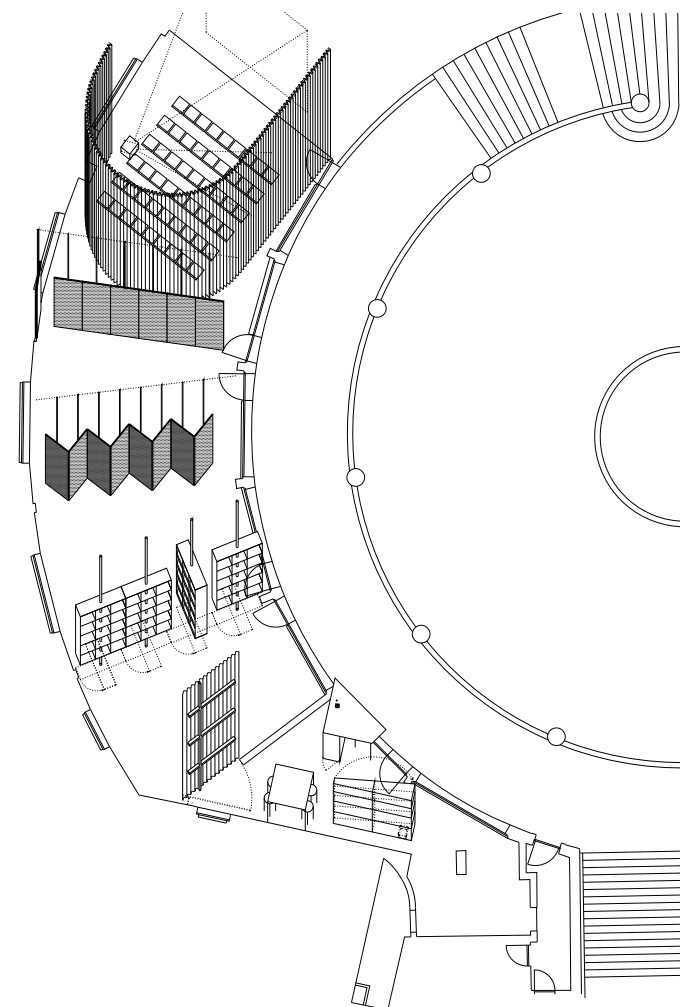
Een tweede Vlaams element, weliswaar in een ander daglicht geplaatst, is de golfplaten poort die de

verbinding vormt tussen de bibliotheek en de keuken. De zichtbaarheid van deze ruimte projecteert de huiselijke sfeer van het open huis in de galerij. Elementen als de door Bob Van Reeth ontworpen T-Bone Chair en de tafel werden gerecupereerd uit het voormalige kantoor in het noordkwartier van Brussel. De keuken vervangt het terras waar men kijkt naar en bekeken wordt door de stedelijke anonieme massa. Uitzonderlijk aan deze ruimte is bovendien de visuele relatie met de voorstellingsruimte doorheen de galerij.

De zevende en laatste travee is niet zichtbaar vanaf de Ravensteingalerij en dient als archiefruimte voor dossiers en maquettes van Open Oproepprojecten.

Men kan concluderen dat het ontwerp van Nu Architectuuratelier de capaciteit bevat om de zichtbaarheid van de Vlaams Bouwmeester aanzienlijk te verbeteren. Om te eindigen met de woorden van Peter Swinnen: “We wouden ons beschermde wereldje verlaten en het publiek opzoeken. Nu we een atelier hebben, kijkt de stad naar ons.”

tekst Benoit Denayer  
beeld NU atelier







sertius



## Bedrijfszeker milieu- en veiligheidsadvies

- Remy-Toren, Vaardijk 3 bus 202, 3018 Wijnmaal (Leuven). Tel (016) 31 70 80
- Deinsteeweg 114, 9031 Drongen (Gent). Tel (09) 321 77 80
- Centre d'Entreprise et d'Innovation, Chemin du Cyclotron 6, 1348 Louvain-La-Neuve. Tel (010) 39 00 80
- Website: [www.sertius.be](http://www.sertius.be) — E-mail: [info@sertius.be](mailto:info@sertius.be)

Gille  
Van Burm  
Vangeenberghe  
& Partners

Juridisch advies — Bodemsanering — Audit — ISO 14001 — OVR-SWA VR — MER —  
Milieucoördinator — Due Diligence — Ruimtelijke Ordening

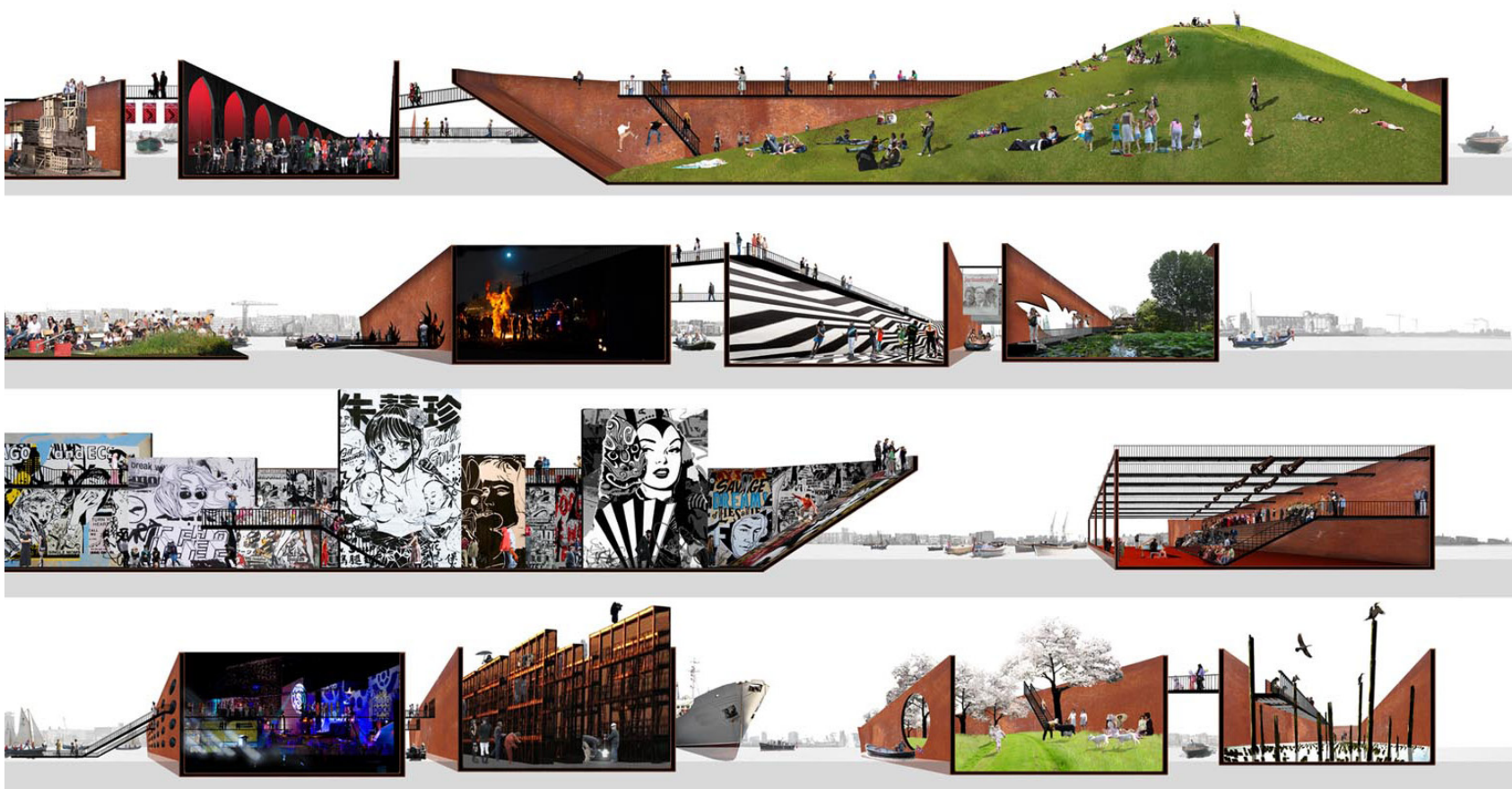




### ONTWERPEND ONDERZOEK IN DE ARCHITECTUURPRAKTIJK, EEN BLIK OP 3 OPMERKELIJKE PROJECTEN

In deze editie kijken we in de rubriek grensoverschrijdend naar de kracht van ontwerpend onderzoek in de Architectuurpraktijk. Het gaat over het genereren van een architectuurcultuur naast het onderhouden van een druk werkschema, het diepgaand en geduldig kijken om tot een echt waardevolle analyse te komen. Dit vraagt om tijd en een bewuste manier van observeren. Wanneer men bezig is met een diepgaande ontwerpogave, of een persoonlijk vraagstuk overhoudt aan een ontwerp of situatie, tekenen kleine bemerkingen, een tafereel op straat, of bevindingen uit een ander project zich daar al snel tegen af. Als architect begin je dan op een heel bewuste manier te kijken naar het alledaagse en haar uitzonderingen.

De nood aan een architectuurdebat en aan sterke stellingen aan de ene kant en diepgaand sociaal onderzoek en geïntegreerde aanpak aan de andere kant komen samen in deze vormen van onderzoek en ontwerp. Ze leveren een belangrijke bijdrage aan het genereren van een architectuurcultuur. We maakten een selectie van verschillende bureaus met hun eigen insteek en bekijken telkens één van hun ontwerpende onderzoeken en focussen ook kort op de belangrijke grafische kracht en de presentatie van hun werk. We bekijken de rol van een figuur als Rem Koolhaas, en hoe zijn AMO/OMA ondertussen een indrukwekkend portfolio aan projecten en publicaties heeft opgebouwd. En hoe de sterke verwevenheid van de onderzoeksafdeling AMO in het bureau naar voor komt in de Architectuur. Een verregaande manier van onbevooroordeeld observeren vinden we terug in de aanpak van Interboro Partners, met hun open houding tegenover alle sociale fenomenen. Tot slot werpen we een blik op de multidisciplinaire en kunstzinnige aanpak van Rietveld Landscape, met haar bijzondere ontwerpteam.



TRUSTED SUBCULTURES  
RIETVELD LANDSCAPE  
De beelden op deze pagina zijn de sterke grafische output van het project van Rietveld Landscape, de grafiek en manier van presenteren maakt net zo goed deel uit van het project als de inhoud.



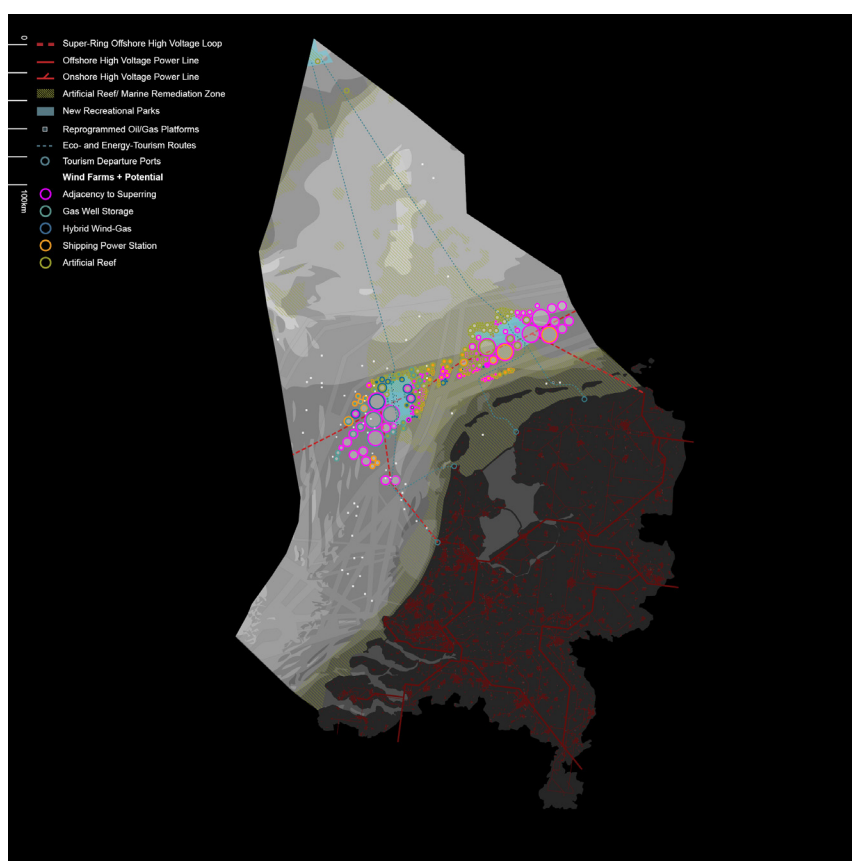
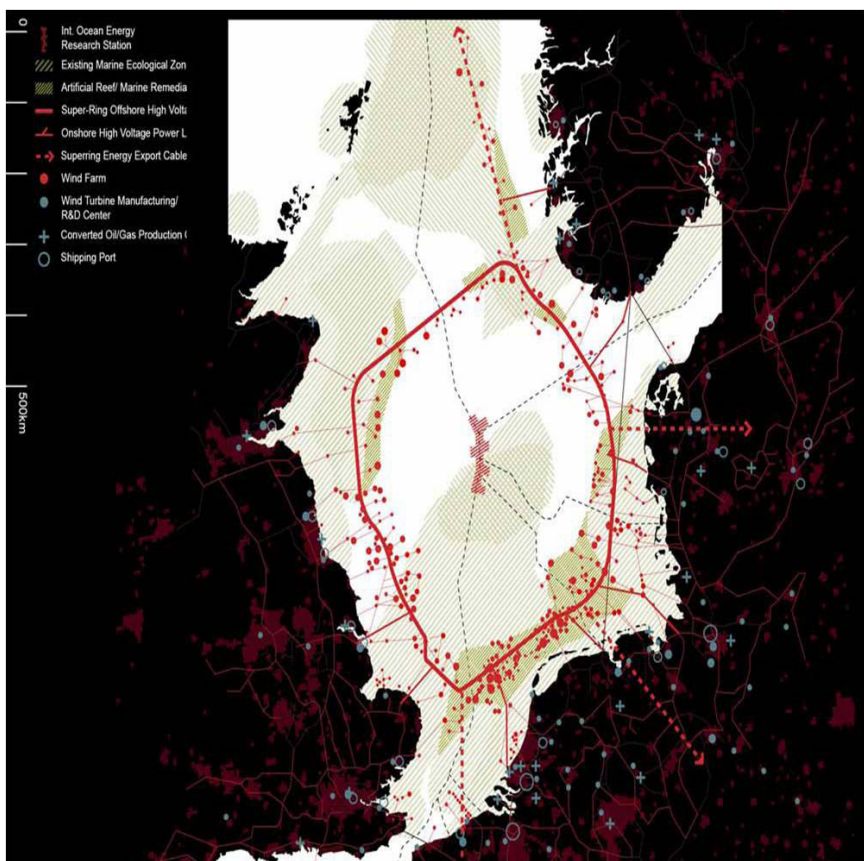


REM KOOLHAAS EN HET OMA/AMO

De bijdrage van Rem Koolhaas aan de architectuurcultuur is enorm, van zijn theoretisch werk en architectuurpraktijk tot en met het onderzoek van het AMO. Het OMA, en daarmee ook Koolhaas, worden vaak in het vakje van de 'starchitecture' geplaatst. Rem Koolhaas is een icoon, en zijn levensgeschiedenis is enorm boeiend, maar hij wil die bekendheid niet, hij plaatst zichzelf helemaal niet in die rol. 'Delirious New York' uit 1978, was de start van zijn bekendheid, het boek sprak meteen aan omwille van zijn sterke ideeën. Koolhaas was vertrokken naar New York vanuit een interesse voor de bouwcultuur daar, er werd zoveel gerealiseerd maar de aanvullende theorie of manifest ontbrak. In Europa lijkt het omgekeerde scenario waar te zijn, er wordt veel gedacht en geschreven, maar bitter weinig gerealiseerd. Het was voor hem een interessante zoektocht. Hij keerde terug naar Europa omdat er een nieuwe dynamiek aan de gang kwam waar hij deel van wou uitmaken. Hij richtte OMA op in Nederland en werkt er vandaag nog steeds aan de cultuur, natuur en structuur van het bureau, al heeft hij er minder verantwoordelijkheden dan vroeger. AMO is letterlijk de tegenhanger van het OMA, het werkt buiten het vaste kader van de architectuur: de politiek, de sociologie, de media, technologie, mode en grafisch design, en trekt dit onderzoek door in de reële bouwpraktijk van het OMA. Koolhaas heeft daar vandaag zijn plaats en legt zich voornamelijk toe op het brede onderzoek.

“ZEEKRACHT”

Zeekracht is een opmerkelijk onderzoeksproject en masterplan voor de Noordzee uit 2008. Het beeldt de potentiële ontwikkeling uit van de Noordzee en het omliggende land voor de winning van duurzame vormen van energie, waarvoor de infrastructuur gerealiseerd wordt door de collectieve inspanning en ambitie van de omliggende landen. OMA/AMO vraagt in het plan om snel te handelen, om een directe mobilisatie van technologische, economische en politieke daadkracht. De Noordzee is volgens hen de beste en enige site in de wereld voor een dergelijk project. Ze heeft de mogelijkheid om de energieproductie van fossiele brandstoffen in de Arabische Golf te evenaren. Het is een reëel en diepgaand technisch onderzoek, maar aan de andere kant vormt het ook een bijzonder krachtig statement, een oproep tot actie. Het gaat om het creëren van o.a. Windmolenvelden in de zee die een energielus vormen die zorgt voor energietoevoer en -verdeling, en dus groei voor de hele Noordzee regio. De industrie en bedrijven aan land ondersteunen productie en onderzoek, en het leven in zee wordt gestimuleerd door ecologie en technologie, allemaal binnen een open kader dat gericht is op innovatie en vooruitgang. De landen rond de Noordzee hebben de mogelijkheid om de duurzame kracht van de Noordzee aan te wenden, ze hebben de kans om de technologie en de daadkracht te ontwikkelen om de mogelijkheden veel verder te drijven dan waar ze vandaag staan. Niet zozeer de grafiek, maar de krachtige taal en technische uitwijding van het project leggen een engagement aan de dag dat de mogelijkheid heeft om het brede publiek en de publieke opinie te beïnvloeden.



TRUSTED SUBCULTURES  
RIETVELD LANDSCAPE  
De beelden op deze pagina zijn de sterke grafische output van het project van Rietveld Landscape, de grafiek en manier van presenteren maakt net zo goed deel uit van het project als de inhoud.







## RIETVELD LANDSCAPE

Rietveld Landscape werd opgericht door Ronald Rietveld nadat hij de Prix de Rome won in 2006, een prestigieuze prijs die jonge kunstenaars en architecten dient aan te moedigen in hun werk. De prijs houdt een uitgebreide studiebeurs naar Rome in. Heel interessant is hoe vanaf het begin zijn broer, economist en filosoof Erik Rietveld en artiest Erick de Lyon van Atelier de Lyon deel uitmaakten van de kern van het bureau. Een sterk, multidisciplinair team dat wordt aangevuld met andere ontwerpers en experts uit verschillende velden voor specifieke opdrachten. Het bureau behandelt actuele vraagstukken en problemen en wilt met leesbare interventies ingrijpen in het (Nederlandse) landschap. Net als de voorgaande projecten combineren ze een diepgaande en scherpe analyse met een krachtig concept en statement.

## “TRUSTED SUBCULTURES”

Vertrouwde subculturen is een multidisciplinair ontwerpend onderzoek dat opgestart werd door Rietveld Landscape, zie de eerste pagina van de rubriek voor de beelden. ‘Sociale Cohesie’ is een term die men vandaag vaak terug hoort komen, maar wat betekent het eigenlijk? Onze verbonden maatschappij laat ons toe onze levens te leiden zonder deel uit te maken van het publieke leven. De confrontatie met het onverwachte, ontmoetingen en alledaagse sociale interactie komen minder voor, er is minder ruimte voor ontdekking. Het project wilt bovenal een beter begrip van onze alledaagse leefomgeving en hoe die kan werken in de stad, alledaagsheid als een oplossing voor een groeiend probleem. Het gebruikt de filosofie, de wetenschap en het architectuurontwerp als middelen hiervoor. Het uitgangspunt is hoe vreemden -mensen met verschillende achtergronden en van verschillende subculturen- op een

meer vertrouwelijke basis met elkaar kunnen omgaan. Kan de neuro-wetenschap inzicht leveren op het fenomeen en zou dat ruimtelijke interventies opleveren, die zulke gunstige voorwaarden creëren waardoor opnieuw een vorm van sociale cohesie kan ontstaan? Deze wetenschappelijke en filosofische beschouwingen kunnen ingezet worden in het ontwerp van een flexibel en tijdelijk park in de IJ-rivier. Zo krijgt het een ruimtelijke dimensie: een ontwerpmanifest voor een nieuwe vorm van publieke ruimte op het water in Amsterdam. Vreemden worden opgevat als mensen van verschillende subculturen, niet gescheiden door etnische, economische of religieuze verschillen, maar enkel door hun interessesfeer. Het vertrekt vanuit een optimistisch, ietwat geïdealiseerd concept van de ‘vreemde’. Het ontwerp van de ruimte speelt in op deze verschillende socio-culturele groeperingen, waarin mensen op gelijke voet kunnen staan door gedeelde interesses en een drang om te delen. Het biedt de mogelijkheid om gelijkgestemde mensen te ontmoeten in een fysieke ruimte. Het mooie aan het concept ook is dat een persoon tot meerdere subculturen kan behoren. De ruimtelijke neerslag ervan is al even bijzonder: een grid van grote schuiten op het water. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen 3 verschillende ruimtes, namelijk waterstraten en pleinen tussen de schuiten, inwendige werelden die in de grote logge boten worden gemaakt en erbovenop paden die de verschillende schuiten verbinden. De ruimtes worden tijdelijk toegewezen aan een bepaalde subcultuur die voor de invulling ervan kunnen zorgen, de publieke ruimte erboven verleent een zicht en laat toe dat onbekende subculturen ontdekt kunnen worden. De flexibiliteit van de fysieke structuur laat toe dat het een waardevol experiment wordt die kan bijdragen tot een nieuwe opvatting rond het sociale in de publieke ruimte.

Het ontwerpend onderzoek is een mooi gegeven. Aan de ene kant vormt het een diepgaande en bewuste manier van kijken en denken die zich naast de vaak drukke bouwpraktijk van een bureau manifesteert, het verleent een soort van ontspannen alledaagsheid aan het werk. Aan de andere kant hebben de sterke statements een grote draagkracht, dragen ze bij tot een debat en een architectuurcultuur. Het ontwerpend onderzoek vraagt ook om zich keer op keer opnieuw te justifyëren, het is net zo goed een oefening in presenteren en dingen duidelijk maken aan jezelf en collega's. Een dergelijke focus biedt een mooie aanvulling op een architectuurpraktijk. De maatschappelijke relevantie ervan is heel belangrijk, en men merkt dat vele bureaus zich aan zulke opdrachten wagen, of het nu vanuit eigen initiatief of vanuit een wedstrijd is.

tekst: Pieter-Jan Peeters

Beelden: Rietveld Landscape, OMA, Interboro Partners



Een verzekeringsplan op uw maat?  
Wij helpen u graag op weg.

Als toonaangevende verzekeringsmakelaar en consultant op de Benelux-markt, biedt Vanbreda Risk & Benefits **oplossingen op maat voor alle bouwrisico's**. U kunt zowel als bouwheer of als aannemer bij ons terecht. Speciaal voor de tienjarige aansprakelijkheid van architecten en aannemers ontwikkelden wij een passende verzekering.

Door voor **Vanbreda Risk & Benefits** te kiezen, kunt u rekenen op de service van deskundige schaderegelaars die een jarenlange ervaring hebben in projectverzekering.

#### Contactinfo

Vanbreda Risk & Benefits  
Plantin en Moretuslei 297  
2140 Antwerpen  
Tel. + 32 3 217 67 67  
info@vanbreda.be

[www.vanbreda-riskandbenefits.be](http://www.vanbreda-riskandbenefits.be)  
[www.eosrisq.be](http://www.eosrisq.be)





## OP VISITE BIJ PROFESSOR HERMAN NEUCKERMANS



Professor Herman Neuckermans, emeritus, is onlangs verhuisd naar zijn nieuw kantoor onderaan in de westelijke toren van het Arenbergkasteel: een ideaal moment om eens een bezoek te brengen aan de schattenverzamelaar van onze faculteit. Vele mensen zullen wel bekend zijn met de figuur van Herman Neuckermans. Hij startte vele jaren geleden als ontwerpbegeleider aan de KULeuven en doceerde later ook interieur, meubilair, constructie van gebouwen, constructieve vormgeving en vormleer. Een boeiende levensloop, maar ook de schatten die hij bewaart, zowel in zijn kantoor als in zijn rijkgevuuld geheugen, zijn zeker eens het bespreken waard. Vandaar dit gesprek met één van de meest kleurrijke figuren aan het departement ASRO.

Het oude vormleer atelier is al een inleiding richting professor Neuckermans' kantoor: verschillende posters, materiaalstalen, meubels, lampen, toestellen en een diffuus licht leiden de ruimte erachter in. Het kantoor zelf is een vierkante ruimte met een groot kruisgewelf als plafond. De negentiende eeuwse schildering erop, hoewel wat slordig, maakt het geheel bijzonder en definiëert de ruimte. Een Kewlox module-kast deelt het vertrek in twee en is gevuld met vele ontwerpen en opdrachten van studenten, een interessante selectie van de beste projecten die de professor doorheen de jaren heeft bijgehouden. Maar ook het ruime bureau, de vensterbank, de kleine tafeltjes en andere kasten errond staan er vol van. Het kantoor is een verborgen museum in het kasteel.

Professor Neuckermans heeft lange tijd het vak vormleer gedoceerd, een vak dat nu niet meer bestaat. Het bestond uit een reeks opdrachten in het eerste, tweede en derde jaar; opdrachten rond kleur, constructieve vormgeving, fotografie, schildertechnieken en beeldhouwen.

Zo was er bijvoorbeeld het ontwerpen van een organigram, dat in 3 verschillende maquettes moest worden weergegeven. Een serie van kamers met een duidelijke ruimtelijke relatie maar waarbij ook lichtinval en schaal in rekening moesten worden gebracht. In een latere fase zijn de vormleer vakken geëvolueerd naar meer architectuur gerelateerde opdrachten zoals schetsen en technieken om kleur en materiaal te kiezen voor bestaande gebouwen of ontwerpen. Opgaves zoals het steen per steen optekenen van de buitendeur aan de rondgang in het kasteel, maar ook schilderen en aquarellen van landschappen en gebouwen maakten integraal deel uit van onze opleiding. Een belangrijke opdracht was het ontwerpen van een meubelstuk, met aandacht voor bijvoorbeeld houtverbindingen. Zo werd een stoel à la Rietveld ontworpen met een duidelijke focus op de typische knopen.

In de kasten staan ook een aantal vreemdere objecten. Professor Neuckermans vertelt ons dat ze hier een beetje uit hun context staan. Het zijn de resultaten van een korte oefening, uitgevoerd op een namiddag, die de studenten gevoelig moest maken voor het hergebruik van materialen. We zien een aantal heel originele ontwerpen. Het ontwerpen als een metafoor.

Het gaat over het ontwerpen zonder een specifieke, programmatorische functie; het leren vormgeven, aanvoelen en een bepaalde tactiliteit ontwikkelen voor verschillende ontwerpaspecten. Geleidelijk zijn de vormleer-opdrachten opgenomen in en vervangen door de ontwerpvakken, maar het blijft een grote discussie of dit toch geen volwaardig facet van de architectuuropleiding moet zijn. Doordat het werd opgenomen bij ontwerp, nam het stilaan aan kracht en grootte af en tegenwoordig hebben de studenten deze noodzakelijke technieken niet onder de knie "Als er niet aan kleur wordt gewerkt, wordt er niet diep (genoeg) over nagedacht in het ontwerp."

Interessant is hoe professor Neuckermans samen met Mauro Poponcini een reeks tentoonstellingen heeft ontworpen/ingericht. Zo was er "Van appel tot atoom. Natuurkunde na Newton" in samenwerking met het departement Natuurkunde en een exhibitie voor oude boeken waar ze speciaal geklimatiseerde kasten. "De boeken waren



Enkele voorbeelden van de hergebruik-opdracht. Een plastic draagtas, gemaakt van andere tassen (een ontwerp van Ward Verbakel); een oude verfkwas gevuld met potloden en aldus opnieuw bruikbaar; een tandenborstel vernieuwd met propere tanden; een fietszadel die door het toevoegen van twee simpele ogen een panter wordt; een tandenborstelhouder gemaakt uit oude tandprotheses en een vergeet-me-nietje gemaakt van een zakdoek.



van zo'n waarde dat ze constant bewaakt moesten worden: van Amerika tot hier werden ze nooit uit het oog verloren. Iemand bracht ze met de taxi naar de luchthaven, boekte er een extra zitje op het vliegtuig voor en sliep er dan 's nachts langs gedurende de hele tentoonstelling. Verder waren er ook nog exposities rond cartografie en muziek. Het werk voor deze tentoonstelling viel in de vakantiemaanden van het academiejaar wat inhield dat professor Neuckermans 8 jaar lang geen vakantie heeft gekend.

Door deze samenwerking met het departement Natuurkunde werden er een aantal bekwaamheden 'uitgewisseld'. Zo had men dankzij hun de mogelijkheid om dingen uit metaal te laten vervaardigen, waar men op het kasteel niet in staat toe was. Dit leidde tot het ontwerp van een aantal mooie, verfijnde lampen; zowel voor de tentoonstellingen waar de professor aan werkte, als in opdracht voor de studenten. Een aantal voorbeelden hiervan vinden we nog in zijn kantoor. van de verste raam staat een aantal van de knutsellampen soms heel origineel, een spel van licht en materiaal. Dat licht een belangrijke rol speelde in de opleiding zagen we ook aan de lichtdozen onderin de kewlox-kasten. Ze hebben een kijkgat, en een aantal zorgvuldig geplaatste lichtopeningen. Wanneer men een lamp hierop laat inspelen, ziet men vaak verrassende lichtruimtes binnenin, een eenvoudig, maar interessante oefening. Het gaat om het ontwerpen als metafoor.

Aan het einde van ons bezoek haalt professor Neuckermans een grote pastelkleurige map uit de kast, een grote gebonden verzameling van behangstalen. Hij vertelt ons hoe er ooit een opdracht was voor het ontwerp van een tuin achter de Wolvenpoort (op de Schapenstraat nvdr) op de sterke helling. De opdracht was oorspronkelijk bedoeld als eerste kennismaking met vormgeving maar verdween al snel aangezien de studenten te weinig op de hoogte waren van de technieken van tuinontwerp. Wat hij ons toont is een zeer mooie en nette maquette: in de map met stalen was laag per laag het reliëf en ontwerp van de site uitgesneden, een ontwerp van ontwerpbegeleider Tom Thys. Eerder zagen we ook al werk van Ward Verbakel. "Bijna iedereen die momenteel aan het departement ASRO werkt, is vertegenwoordigd in deze selectie." Het oog van Herman Neuckermans was een strenge maar correctie kwaliteitskeurder onder de studenten.

We bedanken professor Neuckermans voor deze interessante blik in de geschiedenis en de verschillende aspecten van vormleer.

*Enkele weetjes over het kasteel.*

*\*Professor Neuckermans vertelt ons hoe het kasteel vanaf de 16de eeuw in gebruik was als versterkt kasteel. Zo zijn de grote ramen die ook in zijn kantoor te zien zijn er pas veel later in aangebracht, al doen ze wel denken aan de vorm van de voormalige schietgaten.*

*\*Omdat het kasteel in het bezit was van de Duitse Arenberg-familie en de Duitsers dit dus niet zouden aanvallen, dook de toenmalige rector, Monsieur van Waeyenbergh onder in het kasteel tijdens de tweede wereldoorlog. Tijdens die periode had de rector zijn vertrekken in de ruimte die nu het kantoor van Herman Neuckermans is.*

*\*Enkele beelden van de beeldhouwer Frank Elstrom, die ook het grote werk in de rondgang van het kasteel maakte, staan ook in het bureau van professor Neuckermans. Elstrom is de kunstenaar die de beeltenissen voor de oude Belgische frank heeft ontworpen en die de voorganger was van Herman Neuckermans.*







## Hoe stellen we de toekomst van onze kinderen veilig?

De ene verbruikt minder energie. De andere verkiest over te schakelen op groene energie. En wat doet uw gemeente, instelling of bedrijf?

### Energy Line

Welke projecten of ambities u ook hebt, als het aankomt op het besparen van energie heeft Dexia voor u diverse oplossingen in petto. We engageren ons immers volop in duurzame ontwikkeling en willen de opgebouwde expertise in dit domein delen met gemeenten, instellingen en bedrijven via het gamma Energy Line.

Uw gesprekspartner inzake duurzame ontwikkeling staat voor u klaar. Contacteer hem voor meer info of raadpleeg ons dossier "Duurzame ontwikkeling" op [www.dexia.be/professioneel](http://www.dexia.be/professioneel).

**DEXIA**